

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd/deeltijd

Fontys Hogescholen

De kracht van
kennis.

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd/deeltijd

Fontys Hogescholen

CROHO nr. 34140

Hobéon Certificering

Datum

22 november 2013

Auditpanel

R.J.M. van der Hoorn MBA CMC

Drs. A.H. Kolner RA

Mr. M.J. Wittenhorst

Dhr. D. Kaijen

Secretaris

I.M. Gies Broesterhuizen

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	3
3.	INLEIDING	7
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	9
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	25
6.	AANBEVELINGEN	27
BIJLAGE I	Scoretabel	29
BIJLAGE II	Opleidingsspecifieke eindkwalificaties	31
BIJLAGE III	Schematisch overzicht opleidingsprogramma	33
BIJLAGE IV	Programma, werkwijze en beslisregels	35
BIJLAGE V	Lijst geraadpleegde documenten	39
BIJLAGE VI	Overzicht auditpanel	40

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Fontys Hogescholen
status instelling	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief
NAAM OPLEIDING (zoals in croho)	Fiscaal Recht en Economie
registratienummer croho	34140
domein/sector croho	Economie
oriëntatie opleiding	Hbo
niveau opleiding	Bachelor
graad en titel	Bachelor of Business Administration
aantal studiepunten (ec's)	240 ec
afstudeerrichtingen	Niet van toepassing
onderwijsvorm(en)	Competentievergericht leren en praktijkgericht opleiden
locatie(s)	Rachelsmolen 1, Eindhoven
variant(en)	Voltijd en Deeltijd
relevante lectoraten	In ontwikkeling
datum audit / opleidingsbeoordeling	6 juni 2013

Basisgegevens **hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie**, voltijd en deeltijd¹

Instroom (aantal)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd	71	73	84	84	89	86
▪ deeltijd	12	14	17	31	15	15
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd ²	18	27	19	21	36	24
▪ deeltijd	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt	27
uit de hoofdfase				2006	2007	2008
▪ voltijd ³				13	10	11
▪ deeltijd				50	27	28
rendement (percentage) ⁴				2006	2007	2008
▪ voltijd				69	67	69
▪ deeltijd				44	67	70
docenten (aantal + fte)			aantal		Fte**	
▪ propedeuse - voltijd / deeltijd			14		12,2	
▪ hoofdfase - voltijd / deeltijd			18		15,8	
opleidingsniveau docenten (percentage) ⁵			Bachelor	Master	PhD	
▪ propedeuse - voltijd / deeltijd			47*	53	0	
▪ hoofdfase - voltijd / deeltijd			18*	82		
docent-student ratio ⁶						
▪ voltijd			1:20***			
▪ deeltijd						
contacturen (aantal) ⁷			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd			21	18	20	19
▪ deeltijd			6	8	8	8

* Eén docent volgt ten tijde van de audit een masteropleiding.

** Bij het instituut Fontys Hogeschool Financieel Management waar de opleiding Fiscaal Recht en Economie onderdeel van uitmaakt bestaat de formatie uit ongeveer 52 fte onderwyzend personeel, 20 fte onderwijsondersteunend personeel en een flexibele schil.

*** De ratio is exclusief de flexibele schil

¹ Bron: Basisgegevens opleidingsbeoordeling 'Indicatoren en definities', Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 11 september 2012

² Het aandeel van het totaal aantal voltijd bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

³ Het aandeel van de voltijd bachelorstudenten dat zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijft (herinschrijvers) en dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁵ Het aandeel docenten (onderwyzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwyzend personeel).

⁶ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwyzend personeel bij Hogeschool Financieel Management in het meest recente studiejaar.

⁷ Het gemiddeld aantal klokuren per week (vier maal acht studieweken per jaar) aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding (exclusief stageweken).

2. SAMENVATTING

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE), met haar voltijd- en deeltijdvariant, is gepositioneerd binnen het Instituut Fontys Hogeschool Financieel Management in Eindhoven. Zij leidt studenten op tot professionele hbo-fiscalisten, die zich bezighouden met het doen van verschillende belastingaangiften in de fiscale advies- en aangiftepraktijk of bij de Belastingdienst.

1. Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van FRE zijn voor beide varianten gelijk en wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd. Zij sluiten aantoonbaar aan bij de competenties uit het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel 'Fiscaal Recht en Economie' uit 2006.

De afstudeerrichtingen 'Fiscaal Juridisch Adviseur' en 'Fiscaal Financieel Adviseur' leggen in het derde en vierde studiejaar een inhoudelijk accent binnen de eindkwalificaties.

Begin 2012 is een nieuw landelijk profiel vastgesteld. De opleiding was ten tijde van de audit bezig de eigen eindkwalificaties te herzien in het licht van het nieuwe profiel. Het auditpanel vindt het belangrijk dat FRE blijft aansluiten bij de actuele eisen, die het vakgebied en het werkveld stellen aan de inhoud van de opleiding. Voor de studenten, die in het studiejaar 2013-2014 instromen in de hoofdfase, gelden de nieuwe eindkwalificaties. Vanaf dat moment verleent FRE de graad 'Bachelor of Business Administration'.

Het zelfstandig verrichten van toegepast literatuur- en jurisprudentieonderzoek wordt impliciet, als fundament voor de andere competenties, vanuit de oude en expliciet vanuit de nieuwe eindkwalificaties beoogd. De internationale oriëntatie '(het toepassen van) kennis van Europees en internationaal belastingrecht' en 'actieve beheersing van de Engelse taal' maakt daarnaast deel uit van de doelstellingen.

Het aanbieden van een deeltijdvariant maakt de opleiding FRE onderscheidend ten opzichte van de andere opleidingen in Nederland. Het auditpanel vindt het belangrijk dat FRE daarnaast een onderscheidend en herkenbaar inhoudelijk profiel voor beide varianten ontwikkelt.

Door structurele raadpleging van het brede netwerk van de opleiding (o.a. Raad van Advies, werkveldcommissie, deelname aan het landelijke vakoverleg en contact met het (inter)nationale werkveld) houdt FRE zicht op de actuele ontwikkelingen in het vakgebied en werkveld, waardoor zij haar beoogde eindkwalificaties kan onderhouden.

Op grond van deze afwegingen, die voor beide varianten gelijk zijn, voldoen de door de opleiding beoogde eindkwalificaties aan de basiskwaliteit zoals van een hbo-bacheloropleiding verwacht mag worden. Het auditpanel komt voor Standaard 1 voor beide varianten daarom tot het oordeel 'voldoende'.

2. Onderwijsleeromgeving

De inhoud en de vormgeving van zowel het voltijd- als het deeltijdprogramma stellen de studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken:

- Zowel de voltijd- als deeltijdstudenten kunnen zich door het gezamenlijke programma één studiejaar oriënteren voordat zij een keuze maken tussen de opleidingen Fiscaal Recht en Economie, Bedrijfseconomie of Accountancy.
- De basis van de opleiding wordt gevormd door de leerdoelen, die in relatie staan met de opleidingscompetenties. FRE borgt de samenhang per studiejaar door de programma's op te bouwen rondom thema's (vb. inkomstenbelasting particulier, adviseren, procederen of vermogensplanning) en door de verschillende studie jaren met leerlijnen (vb. conceptueel, vaardigheden, integraal en ervaring) in te richten.
- De beoogde eindkwalificaties rond de internationale oriëntatie krijgen op een degelijke wijze vorm. Zo dienen alle studenten op de hoogte te zijn van Europese wet- en regelgeving, verdragenrecht en andere grensoverschrijdende fiscale wetgeving (vb. in de module Internationaal en Europees belastingrecht en tijdens het internationale uitwisselingsproject met studenten uit België en Duitsland). Daarnaast kunnen studenten zich Engelstalige, domeinspecifieke begrippen eigen maken.

- Om de afgestudeerde voldoende onderzoeksvaardigheden mee te geven heeft FRE een integrale onderzoekslijn vastgesteld, die op dit moment impliciet in de programma's is verankerd. Studenten leren vanaf de propedeuse om te gaan met vakliteratuur, wetgeving en actuele ontwikkelingen zoals wetswijzigingen en jurisprudentie zonder dat de opleiding dat benoemd als het verrichten van toegepast literatuur- en jurisprudentieonderzoek'.

Daarnaast is het docententeam voldoende gekwalificeerd voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van de programma's. Van de zeventien docenten die bij FRE in vaste dienst zijn voor de hoofdfase, hebben veertien docenten een masterniveau, volgt één docent een masteropleiding en hebben twee docenten een bachelorniveau. De voltijd- en deeltijdstudenten zijn tevreden over de bereikbaarheid, de betrokkenheid en de toegankelijkheid van docenten en daarnaast over de inbreng van hun praktijkervaring tijdens de les.

Ook de opleidingsspecifieke voorzieningen die studenten toegang bieden tot de benodigde fiscale vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen (vb. Belastingmagazine, BTW Brief en Fiscaal up to date), zijn actueel en toereikend voor de realisatie van de programma's.

Met een aantal van bovengenoemde punten steekt de opleiding naar het oordeel van het auditpanel boven de basiskwaliteit uit. In beide varianten zijn volgens de studenten en het auditpanel enkele verbeteringen denkbaar in (de organisatie van) het onderwijs, waarmee FRE de onderwijsleeromgeving verder kan ontwikkelen. Voorbeelden zijn het expliciteren van de onderzoekslijn, een meer aanbodgerichte studiebegeleiding en contacturen voor projecten bij de deeltijd, het tijdig bekendmaken van o.a. roosters en tentamenresultaten bij de voltijd en het vergroten van het aantal werkplekken. Hoewel de verbeterpunten in de deeltijd, vanwege de beperkte tijd die deeltijdstudenten aan hun studie kunnen besteden naast hun baan en privéleven, meer prioriteit behoeven dan de verbeterpunten van de voltijd, komt het auditpanel voor beide varianten van FRE zonder meer tot het oordeel 'voldoende'.

3. Toetsing en beoogde eindkwalificaties

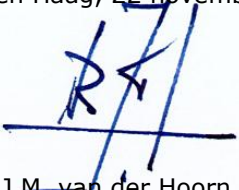
Het systeem van toetsing is degelijk en sluit aan bij de inhoudelijke ordening van FRE, bij de opleidingscompetenties en bij de leerdoelen. De toetsen en de beoordeling zijn door de studiehandleidingen en modulewijzers voor alle studenten inzichtelijk. Het auditpanel vindt het belangrijk dat de opleiding de kwaliteitsborging van het toetsen en beoordelen van beide varianten verbetert en de Examencommissie daarbij voldoende faciliteert. Het valt er thans niet over, omdat het een positieve indruk had van het niveau van de toetsen. Om dat zo te houden, dient de opleiding naar de toekomst toe maatregelen te nemen. De beoogde actualisering van het toetsbeleid zorgt er mede voor dat FRE de huidige kwaliteit van het toetsen en beoordelen behoudt.

Het gerealiseerde eindniveau is naar de opvatting van het panel voor beide varianten van hbo-bachelorniveau, wat aansluit bij de mening van het werkveld en van de alumni. Het auditpanel kwam bij een groot deel van de scripties, die het voorafgaand aan de audit bekeek, tot een voldoende oordeel. Bij elke variant trof het auditpanel één student aan, waarbij het resultaat van de beoordeling van de scriptie twijfelachtig was en de beoordeling van de afstudeerzitting uiteindelijk bij de opleiding leidde tot het oordeel net voldoende. In de scripties had het auditpanel met name waardering voor het inhoudelijke niveau van de scripties. Toch zag het panel mogelijkheden tot verbetering in het zelfkritisch vermogen en de reflectieve houding van de student in de afstudeerfase bovenop het basisniveau dat studenten al hebben. Bovendien kan FRE de weging van de afstudeerscriptie ten opzichte van de afstudeerzitting herzien en meer transparantie aanbrengen in de totstandkoming van het oordeel over het gerealiseerde eindniveau van studenten. Dat ongeveer 70% van de FRE studenten van Fontys na de bachelor succesvol doorstroomt naar de universiteit is een sterk punt. Door de positieve bevindingen over het niveau van de toetsen en het afstuderen komt het auditpanel voor beide varianten tot het oordeel 'voldoende'.

Algemene conclusie:

Op verschillende onderdelen zoals 'concrete doelstellingen', 'het aanbieden van een deeltijdvariant', 'het degelijke programma', 'de kwaliteit van het docententeam' en 'de vakinhoudelijke kwaliteit van de scripties' vond het auditpanel beide varianten ruim voldoende. De verbeterpunten in de onderwijsleeromgeving behoeven in de ogen van het auditpanel aandacht om de kwaliteit van het onderwijs met name in de deeltijd, maar ook in de voltijd door te ontwikkelen. Op grond van haar minder sterke punten zoals 'een weinig onderscheidende profilering', 'de noodzakelijke explicitering van de onderzoekslijn' en 'het beter borgen van het toetsen en beoordelen' komt het auditpanel voor beide varianten tot de overall kwalificatie 'voldoende'.

Den Haag, 22 november 2013

R.J.M. van der Hoorn MBA,
voorzitter

I.M. Gies Broesterhuizen,
secretaris

3. INLEIDING

Toezicht op en beoordeling van de opleiding FRE

Alle Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW)-opleidingen dienen eenmaal per zes jaar te worden geaccrediteerd door de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). Wanneer een onderwijsinstelling door middel van een zogenaamde 'instellingstoets' heeft aangetoond dat zij 'in control' is op de kwaliteit van het onderwijs van al haar opleidingen, beoordeelt een visitatiepanel van onafhankelijke deskundigen een opleiding op thema's, die het hart van de onderwijskwaliteit betreffen, en accrediteert de NVAO op basis van een 'beperkte opleidingsbeoordeling' al dan niet een opleiding. Het alternatief is een 'uitgebreide opleidingsbeoordeling' van een opleiding.

Fontys Hogescholen (Fontys) is positief beoordeeld tijdens de 'instellingstoets'. Al haar opleidingen komen daarom in aanmerking voor een beperkte opleidingsbeoordeling, zo ook de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie. Dit rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het auditpanel (zie bijlage VI voor een toelichting) op de drie standaarden van de beperkte opleidingsbeoordeling 'beoogde eindkwalificaties', 'onderwijsleeromgeving' en 'toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties'. Het rapport is opgesteld conform het Beoordelingskader Accreditatiestelsel Hoger Onderwijs Beperkte of Uitgebreide opleidingsbeoordeling, Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie d.d. 22-11-2011.

De beoordeling heeft op 6 juni 2013 plaatsgevonden. Het auditpanel is door Hobéon in opdracht van Fontys en in overleg met de opleiding samengesteld en is goedgekeurd door de NVAO.

Positionering van de opleiding FRE binnen de hogeschool

Het instituut Fontys Hogeschool Financieel Management in Eindhoven (HFM) verzorgt onder andere de hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie, Bedrijfseconomie en Accountancy. Binnen HFM kunnen studenten hun bacheloropleiding vervolgen met de masteropleiding Managerial Controlling⁸, die het in samenwerking met Nyenrode Business Universiteit aanbiedt. Studenten die na hun studie een carrière binnen de accountancy ambiëren, kunnen binnen HFM instromen in de NOVAA beroepsopleiding⁹. Het aanbieden van kwalitatief hoogstaand en inspirerend financieel-economisch onderwijs heeft een expliciete meerwaarde voor het instituut: HFM wil toonaangevend zijn op het gebied van financieel-economische bacheloropleidingen.

Karakteristiek van de opleiding FRE

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) is in 1989 in Eindhoven gestart met een voltijdvariant en in 1999 met een deeltijdvariant. Per 1 september 2011 is de naam van de opleiding (voorheen Fiscale Economie) gewijzigd in Fiscaal Recht en Economie, omdat deze naam meer recht doet aan het profiel en de inhoud van de opleiding. De vakgebieden van de opleiding opereren op het snijvlak van Economie en Recht. De naamsverandering is geïnitieerd vanuit het Landelijke Overleg Fiscaal Recht en Economie. Studenten, die vanaf 2012 afstuderen, ontvangen een diploma met de nieuwe opleidingsnaam. In maart 2013 zijn 266 voltijd- en 64 deeltijdstudenten aan de opleiding verbonden.

⁸ Een afgestudeerde van de opleiding Managerial Controlling gaat aan de slag als controller. Een controller is binnen het managementteam met de portefeuille financiën als eerste verantwoordelijk voor de financiële sturing van de organisatie en grote organisatieonderdelen.

⁹ Een afgestudeerde van de beroepsopleiding NOVAA kan aan de slag als Accountant-administratieconsulent en houdt zich bezig met de administratie en het opstellen, beoordelen en controleren van de jaarrekening (samenstelp praktijk).

Fontys FRE onderscheidt zich door als enige in Nederland een deeltijdvariant aan te bieden. De opleiding leidt studenten praktijkgericht op tot professionele hbo-fiscalisten, die zich bezighouden met het doen van de aangifte van de verschillende belastingen in de fiscale advies- en aangiftepraktijk of bij de Belastingdienst. In de Kritische Reflectie, het document dat de opleiding voorafgaand aan het locatiebezoek van het auditpanel schreef, profileerde de opleiding zich met een focus op fiscale advisering, financiële planning en recht.

Vorige accreditatie van de opleiding FRE

De vorige accreditatie van de opleiding Fiscaal Recht en Economie vond plaats in 2007. De opleiding is toen positief beoordeeld. Sindsdien zijn de aandachtspunten, die het toenmalige panel naar voren heeft gebracht, door Fontys aantoonbaar opgepakt en er zijn verbeteringen doorgevoerd (zie Tabel 1 – Verbeteringen audit).

Bevindingen	Verbetermaatregelen
Het panel constateerde dat een positionering van de opleiding in een <u>internationale context</u> lastig is en dat er meer aandacht besteed kan worden aan de internationale aspecten van de belastingssystematiek.	Inmiddels maken internationale aspecten zichtbaar onderdeel uit van de opleiding vanwege de toenemende invloed van Europese en internationale wetgeving, (belasting-) verdragen en andere aspecten van globalisering. In het laatste jaar van de opleiding krijgen studenten bijvoorbeeld internationaal en Europees belastingrecht en financieel Engels. Daarnaast is er een internationaal uitwisselingsproject met studenten van hogescholen uit Gent (België) en Worms (Duitsland) en worden met deze hogescholen de programma's en onderwijsvisie periodiek uitgewisseld.
Het panel gaf tevens aan dat studenten niet altijd tevreden waren over de terugkoppeling van <u>evaluatie resultaten</u> .	HFM is in alle opleidingen en alle jaren gestart met periodieke klankbordgesprekken. In deze gesprekken worden (soms klassikaal) evaluaties en verbeteracties besproken en wordt door studenten feedback gegeven op alle aspecten van de opleiding. De klankbordgesprekken worden ook besproken in de opleidingscommissie.

Tabel 1 – Doorgevoerde verbeteringen na vorige audit

Ontwikkelingen binnen het instituut en de opleiding

Door de daling in het medewerkerstevredenheidsonderzoek in 2012 lag een belangrijke focus van het instituut HFM bij het verbeteren van de (on)tevredenheid van het docententeam. De belangrijkste aspecten waren de samenwerking met collega's, de aansturing door de direct leidinggevende, de interne communicatie, de invloed op beleidskeuzes en de ontwikkelingsmogelijkheden. Naast aanpassing in de organisatiestructuur, waardoor HFM verantwoordelijkheden zo laag mogelijk in de organisatie belegde, zijn door de in het voorjaar 2012 aangestelde instituutsdirecteur ook op cultuur (o.a. individuele contracteringsdoelstellingen, herijking personeelsbeleid, inzet op samenwerking, versterken feedback-cultuur en transparante communicatie) interventies gepleegd. Dit leidde binnen het instituut tot een zichtbare verbetering in de medewerkerstevredenheid: Waar de medewerkerstevredenheid in april 2012 werd gewaardeerd met een 6.0, was deze in december 2012 gestegen naar 6.5 en in april 2013 tot 6.7. Het streven is een 7.0.

Na het doorvoeren van bovenstaande verbetermaatregelen heeft op 14 en 15 mei 2013 een visieconferentie plaatsgevonden met het management en de docententeams. Door de komende jaren extra (docent)capaciteit aan te trekken en te focussen op een vijftal clusters 'Onderwijsvernieuwing', 'Studiebegeleiding', 'Gedrag & Cultuur', 'Processen & Huisvesting' en 'Relatie met werkveld' beoogt het instituut HFM een nieuwe impuls te geven aan de ontwikkeling van haar opleidingen, waaronder de opleiding FRE.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Inhoud Eindkwalificaties

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) van Fontys Hogescholen in Eindhoven gaat voor haar voltijd- en deeltijdvariant uit van de omschrijving van de eindkwalificaties van een hbo-fiscalist zoals geformuleerd in het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel van het LOFRE: *Een hbo-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied. Dit is van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.*

De huidige eindkwalificaties van de opleiding FRE sluiten, zo constateert het auditpanel, direct aan bij en zijn een vertaling van de landelijke domeincompetenties Economics uit 2004 en het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel FRE uit 2006. Het profiel van de opleiding komt tot uitdrukking in de beschrijving van de opleidingscompetenties (zie Tabel 2 en Bijlage II – Eindkwalificaties FRE). De opleiding leidt tot nu toe op tot de graad Bachelor of Economics.

Omschrijving eindkwalificaties FRE	
Beroepsinhoudelijke opleidingscompetenties	1. Invullen en beoordelen van belastingaangiftebiljetten
	2. Controleren op fiscaal terrein
	3. Informeren op fiscaal en financieel terrein
	4. Adviseren op fiscaal-juridisch en financieel terrein
	5. Vertegenwoordigen op fiscaal en financieel terrein
Professionele opleidingscompetenties	6. Persoonlijke ontwikkeling
	7. Sociaal-communicatieve bekwaamheden
	8. Ethisch normbesef
	9. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid
Opleidingscompetenties als participant in een arbeidsorganisatie	10. Leiderschap
	11. Resultaatgerichtheid
	12. Kwaliteitsbewustzijn

Tabel 2 – Eindkwalificaties FRE

In januari 2012 is door het landelijke overleg (LOFRE) in samenwerking met en na validatie van het relevante werkveld een nieuw landelijk beroeps- en opleidingsprofiel Fiscaal Recht en Economie vastgesteld. Het nieuwe profiel gaat uit van de graad Bachelor of Business Administration, die vanaf juni 2011 op alle hbo-bacheloropleidingen in het Economische cluster (waaronder FRE) van toepassing is. In 2013-2014 zullen voor de studenten, die instromen in de hoofdfase van de opleiding FRE, de nieuwe eindkwalificaties gelden.

De opleiding was in het voorjaar 2013 bezig de eigen eindkwalificaties te herzien. Het auditpanel vindt dit noodzakelijk om aan te blijven sluiten bij de actuele eisen die het vakgebied stelt aan de inhoud van de opleiding.

Profilering

FRE profileert zich sinds de start van de opleiding in 1989 inhoudelijk met een sterke focus op fiscale advisering en recht en sinds een aantal jaar ook op financiële planning, zo schrijft zij in haar Kritische Reflectie. Het management gaf tijdens de audit daarnaast aan dat FRE ten opzichte van het landelijke profiel streeft naar een brede en diepe theoretische basis van de fiscale vakken. Het docententeam noemde als profilering de afstudeerrichtingen 'Fiscaal Juridisch Adviseur'¹⁰ en 'Fiscaal Financieel Adviseur'¹¹, die in het derde en vierde studiejaar een inhoudelijk accent leggen binnen de eindkwalificaties. Bij het auditpanel ontstond hierdoor een onduidelijk beeld over de gekozen profilering. De gesprekspartners konden het auditpanel niet duidelijk maken wat het onderscheidende profiel van de opleiding is, hoe de verschillende thema's met elkaar samenhangen en hoe deze vorm krijgen in de eindkwalificaties en in de programma's. Hoewel de Raad van Advies en de werkveldcommissie de gekozen profilering volgens de opleiding duidelijk herkennen, kwam dit tijdens het gesprek niet tot uitdrukking. Het auditpanel is daarom van mening dat de huidige profilering en het onderscheidend vermogen ten opzichte van de andere FRE-opleidingen in Nederland opleidingsbreed aandacht behoeft (zie H6 – Aanbevelingen).

Wat de opleiding wel degelijk onderscheidend maakt is dat Fontys de enige deeltijd bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie in Nederland aanbiedt. Doel van de deeltijdopleiding is om aan te sluiten bij een continue behoefte in het werkveld aan scholing. Zo verzorgde Fontys (laatste cohort 2009-2010) is samenwerking met vier andere hogescholen in opdracht van de Belastingdienst de F-opleiding, waarna de studenten via een speciaal doorstroomprogramma het bachelor getuigschrift FRE konden behalen. De Belastingdienst heeft Fontys de afgelopen periode opnieuw benaderd om een groot aantal aspirant-studenten, dat werkzaam is bij de Belastingdienst, in de reguliere FRE-opleiding in te laten stromen. De opleiding dient zich er naar het oordeel van het auditpanel bij een positief besluit van te vergewissen dat de huidige kwaliteit van het onderwijs bij het toenemende studentenaantal niet in het geding komt, zeker met het oog op de onlangs ingezette structuur- en cultuurwijzigingen binnen het instituut (zie Inleiding).

Doelstelling: Toegepast onderzoek

Het zelfstandig verrichten van een toegepast literatuur- en jurisprudentieonderzoek maakt in het huidige profiel impliciet (en in het nieuwe profiel expliciet) onderdeel uit van de eindkwalificaties van FRE, zo stelt het auditpanel vast. Bij de opleidingscompetenties, die betrekking hebben op het informeren en adviseren op fiscaal, fiscaal-juridisch en financieel terrein en bij de afstudeerscriptie, is het uitgebreid en grondig uitvoeren van onderzoek van essentieel belang.

Doelstelling: Internationale oriëntatie

De internationale oriëntatie neemt in de eindkwalificaties van de opleiding FRE een steeds belangrijkere plaats in. De positionering in een internationale context concentreert zich rond de toenemende relevantie en importantie van Europees en internationaal belastingrecht. Deze internationale aspecten maken zichtbaar onderdeel uit van het beroeps- en opleidingsprofiel.

¹⁰ De FJA-richting richt zich vooral op het midden- en grootbedrijf, waarbij de focus ligt op advisering aan het bedrijf zelf en de mensen die daar werkzaam zijn. Daarnaast is er veel aandacht voor de formele zaken rondom belastingheffing. Afgestudeerden zullen vooral gaan werken bij een belastingadvieskantoor of de Belastingdienst.

¹¹ De FFA-richting richt zich op het midden- en kleinbedrijf en meer specifiek op de eigenaar van een bedrijf en op vermogende particulieren. Deze richting is iets breder georiënteerd waarbij er een nadruk ligt op de financiering van bedrijven en de inkomens- en vermogenspositie van personen. Studenten kunnen ook als financieel adviseur bij financiële en juridische instellingen aan de slag.

Afgestudeerden zijn op de hoogte van buitenlandse wet- en regelgeving, verdragenrecht en andere grensoverschrijdende fiscale wetgeving (vb. de Belastingregeling voor het koninkrijk) en kunnen deze kennis toepassen in de praktijk. Naast deze kennis komen afgestudeerden FRE terecht in een internationale omgeving. Een actieve beheersing van de Engelse taal (telefoneren, vergaderen en presenteren), inclusief business English, is noodzakelijk.

Niveau en Oriëntatie Eindkwalificaties

Voor de niveaubepaling van de beoogde opleidingscompetenties van beide varianten gaat FRE uit van de beschrijving van de competentieniveaus in de standaard Bachelor of Economics. De opleiding leidt voor alle eindkwalificaties behalve 'Leiderschap' en 'Resultaatgerichtheid', die opleiden tot niveau 2, op tot niveau 3: *'De student FRE is in staat zelfstandig op basis van specialistische kennis een advies uit te brengen in complexe situaties. Het uitgangspunt is dat het niet langer een standaardroutine is, die wordt gevolgd, maar dat een creatieve oplossing is gewenst. Er is dan ook niet langer sprake van een eenduidige uitkomst. Het aantal variabelen waarmee de student te maken heeft is groot. In niveau 3 toont de student zijn of haar vakmanschap.'*

In Europees verband zijn indicatoren voor het bachelorniveau gedefinieerd, te weten de Dublin Descriptoren. Met onderstaande uitwerking demonstreert FRE hoe haar eindkwalificaties de Dublin Descriptoren afdekken. De eindkwalificaties van de voltijd- en deeltijdvariant sluiten daarmee aan bij de algemene, internationaal geaccepteerde beschrijving van de kwalificaties van een hbo-bachelorstudent¹².

Dublin Descriptor	Doel en Uitwerking
2 – Toepassen van kennis en inzicht	<u>Doel:</u> De hbo-fiscalist is in staat om zijn kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied. <u>Uitwerking:</u> Dublin descriptor 2 komt mede terug in opleidingscompetentie 1 en 2, invullen en beoordelen van belastingaangiftebiljetten en controleren op fiscaal terrein. De hbo-fiscalist is in staat een aangiftebiljet met betrekking tot de relevante belastingen op een correcte wijze in te vullen en te beoordelen volgens de daarvoor geldende fiscale normen en spelregels. De hbo-fiscalist is verder in staat om jaarstukken te analyseren en te beoordelen vanuit de 'fiscale optiek' opdat hij¹³ zijn cliënt goed (fiscaal) kan begeleiden bij het inrichten van zijn administratie dan wel een effectieve fiscale controle kan uitvoeren.
4 – Communicatie	<u>Doel:</u> De hbo-fiscalist is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten. <u>Uitwerking:</u> Dublin descriptor 4 komt vooral terug in opleidingscompetentie 7, sociaal-communicatieve bekwaamheid waarin staat dat de hbo-fiscalist in staat is verworven kennis en inzichten op anderen, zowel binnen als buiten zijn eigen organisatie/ werkomgeving, over te dragen (in een gesprek, memo, artikel, mondelinge presentatie of ander medium) zodanig dat anderen daar hun voordeel mee kunnen doen. Dublin descriptor 4 wordt verder vooral ingevuld door opleidingscompetentie 3 en 5 (informer en vertegenwoordigen) waarin de communicatie met specialisten (fiscalisten, accountants en Belastingdienst) en niet specialisten (cliënten) van belang is.

Tabel 3 – Uitwerking Dublin Descriptoren

Ook voor de invulling van het werkgebied van de afgestudeerde hbo-fiscalist sluit de opleiding aan bij de beschrijving in het landelijke profiel. De hbo-fiscalist voert zijn werk uit in de private en publieke sector. In de private sector werkt de afgestudeerde in het bijzonder in organisaties in de zakelijke en financiële dienstverlening: de belastingaangifte- en adviespraktijk van belastingadvies- en accountantskantoren (voor bedrijven en particulieren), de financiële adviseringsafdeling van bankbedrijven en verzekeringsinstellingen. Bij het grootbedrijf worden hbo-fiscalisten in toenemende mate ingezet op de financiële/fiscale afdeling.

¹² In het nieuwe landelijke profiel is verantwoord hoe de domeincompetenties Bachelor of Business Administration aansluiten bij de Dublin Descriptoren.

¹³ Waar in dit beoordelingsrapport 'hij' staat kan ook 'zij' gelezen worden.

Wat de publieke sector of overheid betreft is de hbo-fiscalist vooral werkzaam bij de Belastingdienst, maar in sommige gevallen ook bij lokale overheden.

Actualiteit Eindkwalificaties

Via haar brede netwerk, dat de opleiding structureel en op verschillende niveaus raadpleegt (zie Tabel 4), zorgt FRE voor een adequate afstemming van de beoogde eindkwalificaties op huidige en toekomstige ontwikkelingen in het specifieke vakgebied en het relevante werkveld. Dat de opleiding sinds een half jaar de beschikking heeft over een eigen werkveldcommissie naast de Raad van Advies, is naar de opvatting van het auditpanel positief.

Voorbeelden van contact met het beroepenveld en het vakgebied		
Beroepenveld	Strategisch niveau	Overleg met de Raad van Advies over het onderwijs en de opleiding vindt structureel plaats. De dertien leden komen zesmaal per jaar bijeen en zijn afkomstig uit het werkveld van de drie HFM-opleidingen (o.a. Belastingdienst Oost Brabant, Deloitte Belastingadviseurs, PWC en KPMG)
	Operationeel /tactisch niveau	De werkveldcommissie adviseert de opleiding op regelmatige basis over de inhoudelijke invulling van de opleiding, het eindniveau en de eindkwalificaties. De leden zijn afkomstig uit het brede fiscale beroepenveld (o.a. RSW Accountants en Belastingadviseurs, Taxolution, Belastingdienst en BDO Accountants en adviseurs). Ook heeft de opleiding langdurige contacten met het beroepenveld. Deze bedrijven (vb. Nagtzaam Accountants en Fiscalisten, SRA en Mazers) organiseren kennismakings- en voorlichtingsdagen en zijn aanwezig op bijeenkomsten zoals het Financial Future Event, dat jaarlijks door HFM wordt georganiseerd. Bovendien verzorgt een aantal bedrijven workshops zoals sollicitatie- en presentatietrainingen, gastcolleges Fiscale actualiteiten en zijn enkele projecten in samenwerking met afstudeerbedrijven en accountantskantoren ontwikkeld. Daarnaast is er de Taxweek ¹⁴ die jaarlijks wordt georganiseerd met andere FRE-opleidingen. De studievereniging Young Financials en de alumnivereniging hebben ook een actieve rol. Veel 'inhouse-dagen' worden bijvoorbeeld samen georganiseerd door de studievereniging en de accountants- en belastingadvieskantoren. Bovendien is er contact met het werkveld via het eigen onderzoek van HFM onder alumni en werkgevers, (startbekwaamhedenonderzoek) en doordat een aantal docenten deels werkzaam is in de beroepspraktijk.
Vakgebied	Nationaal	De aansluiting bij het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel (gevalideerd door vertegenwoordigers uit het relevante werkveld) en binnen de overlegstructuur van het LOFRE.
	Internationaal	Door vakliteratuur te delen in vaktechnische overleggen en op te nemen in het lesprogramma volgen de docenten de ontwikkelingen in het (inter)nationale vakgebied. Er vindt structureel overleg plaats met de Fachhochschule Worms (University of Applied Sciences) en de Hogeschool Gent. Docenten wisselen informatie uit over actuele ontwikkelingen (zij verzorgen jaarlijks colleges voor elkaar). Het contact met twee collega-opleidingen in België en Duitsland maakt dat de opleiding een benchmark kan uitvoeren en daarmee zicht heeft op de (inter)nationale ontwikkelingen, die zich bij deze opleidingen voordoen.

Tabel 4 – Netwerk FRE

Uit de Kritische Reflectie blijkt dat FRE in voldoende mate op de hoogte is van de ontwikkelingen en deze uiteindelijk doorvoert in de eindkwalificaties. Zo bevat het nieuwe beroeps- en opleidingsprofiel enkele gewijzigde accenten in de competentiebeschrijvingen. Het gaat dan bijvoorbeeld om:

- hogere eisen aan communicatieve vaardigheden (o.a. ten aanzien van Engels);
- inrichten van administratieve organisaties en bedrijfsprocessen;
- het meewerken aan de totstandkoming van een Tax Control Framework;

¹⁴ De Taxweek duurt vier dagen en is bedoeld om studenten kennis te laten maken met toekomstige fiscale werkgevers en studenten van andere FRE-opleidingen. Daarnaast is er een inhoudelijke component.

- een beperking van competentie 5 'Vertegenwoordigen op fiscaal en financieel terrein' waarbij de focus komt te liggen op bezwaarprocedures.

De majeure wijzigingen in het nieuwe landelijke profiel krijgen geleidelijk plaats binnen de opleiding FRE, zo blijkt uit de beleidsnotities 'Internationalisering' en 'Onderzoekslijn'. In het voorjaar 2013 brengt Fontys in kaart welke aanpassingen noodzakelijk zijn in het curriculum.

Weging en Oordeel

Oordeel Voltijd: Voldoende

Oordeel Deeltijd: Voldoende

De beoogde eindkwalificaties, die een afgestudeerde van de voltijd- of de deeltijdvariant van de hbo-bacheloropleiding FRE moet kunnen vervullen als beginnend beroepsoefenaar, zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en realistisch in het licht van het beroep en de werkzaamheden als hbo-fiscalist. Zo maakt FRE de internationale oriëntatie, die van een hbo-bachelorstudent verwacht mag worden, niet direct zichtbaar in de beoogde eindkwalificaties, maar het vormt wel degelijk onderdeel van de door de opleiding gestelde missie. Het verrichten van een toegepast literatuur- en jurisprudentieonderzoek wordt daarnaast impliciet, als fundament voor de andere competenties, vanuit het huidige opleidingsprofiel door Fontys beoogd en maakt expliciet onderdeel uit van het nieuwe opleidingsprofiel. FRE beschikt bovendien over een adequate uitwerking van de Dublin Descriptoren, wat het auditpanel een sterk punt vindt.

De opleiding heeft voldoende zicht op de veranderingen in het nieuwe landelijke profiel en in het economische domein. Na validatie van haar brede netwerk begin 2013 is de opleiding gestart met de actualisering van het eigen opleidings- en beroepsprofiel. Het auditpanel vindt het noodzakelijk dat FRE deze ontwikkeling binnenkort afrondt, zodat zij met de beoogde eindkwalificaties blijft aansluiten bij eisen, die vanuit het vakgebied en het werkveld worden gesteld.

FRE onderscheidt zich op dit moment door als enige opleiding in Nederland een deeltijdvariant aan te bieden, wat het auditpanel positief vindt. Een volgende stap is dat FRE een keuze maakt voor een inhoudelijk profiel voor beide varianten, dat tevens onderscheidend is van de andere FRE-opleidingen in Nederland, en daarnaast opleidingsbreed aandacht heeft voor het eenduidig articuleren van deze profilering.

Op grond van deze afwegingen, die voor beide varianten gelijk zijn, voldoen de door de opleiding beoogde eindkwalificaties aan de basiskwaliteit zoals van een hbo-bacheloropleiding verwacht mag worden. Het auditpanel komt voor Standaard 1 daarom voor beide varianten tot het oordeel 'voldoende'.

Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Opbouw Programma

De curricula van de voltijd- en deeltijdvariant zijn vanuit de beoogde eindkwalificaties (zie standaard 1) opgesteld en uitgewerkt in OLOTE-schema's. Elk OLOTE-schema bevat een beschrijving van de Opleidingscompetenties, Leerdoelen, Onderwijseenheden, Toetsing en Ec's per onderwijseenheid. De leerdoelen hebben betrekking op de benodigde kennis, vaardigheden en houdingsaspecten. De complexiteit van de taak en de context en de mate van zelfstandigheid spelen een rol bij de niveaubepaling van elk leerdoel. Met de vormgeving van de programma's in OLOTE-schema's toont de opleiding FRE aan dat zij de studenten van beide varianten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te realiseren. De inhoudelijke aanpassingen ten gevolge van de overgang naar het nieuwe opleidingsprofiel voert de opleiding met ingang van studiejaar 2013-2014 door. Het auditpanel vindt dit ook belangrijk.

Vormgeving Programma

FRE kent samen met de andere opleidingen binnen HFM een gemeenschappelijke propedeuse. In het eerste studiejaar, dat studenten in september en februari kunnen starten, maken de voltijd- en deeltijdstudenten kennis met de verschillende opleidingen binnen het instituut en met het bijbehorende beroepenveld. De gemeenschappelijke propedeuse bevordert de wettelijke taken van oriëntatie en verwijzing en past bij het uitgangspunt dat de opleiding heeft 'de student staat centraal in het keuzeprocess'. Het is een sterk punt dat studenten zich circa één jaar kunnen oriënteren alvorens een keuze te maken tussen Fiscaal Recht en Economie, Bedrijfseconomie of Accountancy.

Een studiejaar is verdeeld in vier perioden van tien of elf weken. Per periode heeft een student acht les- en twee toetsweken. Voltijdstudenten kunnen vanaf het derde studiejaar kiezen voor één van de twee afstudeerrichtingen: Fiscaal Juridisch Adviseur (FJA) en Fiscaal Financieel Adviseur (FFA). Vanwege het geringe aantal studenten in de deeltijd biedt Fontys de richting FFA voor de deeltijdvariant niet aan. In onderstaande tabel is een kort schematisch programmaoverzicht opgenomen (Schematisch Programmaoverzicht).

Voltijd/Deeltijd		Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Jaar 1	V	Gezamenlijke propedeuse BE, AC en FRE voltijd of deeltijd. Leerdoelen ontleend aan de domeincompetenties van de Bachelor of Economics. Thema's: inleiding financiële overzichten, ondernemingsplan, inrichten en registreren en interne verantwoording en controle			
	D				
Jaar 2	V	Leerdoelen vanaf dit jaar zijn voor beide programma's ontleend aan de opleidingscompetenties van FRE. Thema's: werkgevers/werknemer, ondernemer, inkomstenbelasting particulier en directeur-groootaandeelhouder en zijn BV			
	D				
Jaar 3	V	FJA	Minor ¹⁵	Thema's: adviseren en procederen	
		FFA	Minor	Thema's: zakelijke dienstverlening en inkomensplanning	

¹⁵ FRE biedt de minor 'Stageminor FRE' aan. Studenten lopen in de voltijddopleiding stage in jaar twee en jaar vier en optioneel in de propedeuse en de minor in jaar drie.

	D	FJA	Minor	Thema's: adviseren en procederen
Jaar 4	V	FJA	Thema's: planning, internationaliseren	Afstudeerstage
		FFA	Thema's: vermogensplanning, internationaliseren	Afstudeerstage
	D	FJA	Thema's: planning, internationaliseren	Afstudeerstage

Tabel 5 – Schematisch Programmaoverzicht FRE

Voltijd

De onderwijskundige vormgeving en didactische keuzes van de voltijdvariant zijn gebaseerd op de principes van competentiegericht leren en praktijkgericht opleiden. Studenten worden aan het begin van de studie meer begeleid om vervolgens een ontwikkeling door te maken naar het zelfstandiger en probleemgericht werken, waarbij zij methodisch en reflectief handelen en denken. Het curriculum is opgebouwd rondom fiscale thema's en ingericht aan de hand van leerlijnen¹⁶, waardoor Fontys de samenhang in het programma borgt. De fiscale thema's zijn ontleend aan de beroepsinhoudelijke competenties uit het landelijke profiel (zie Tabel 6 – Vormgeving programma).

Leerlijn	Werk-vorm	Voorbeelden van inhoud	Begeleiding	Verdeling
Integrale leerlijn	Hoor/werkcolleges projecten en groepsopdracht en	Thema: Inkomstenbelasting particulier en draait om het HUBA-project (periode 4.1) Doel: Een aangifte Inkomstenbelasting voor een particulier invullen.	Studenten worden begeleid door een team van docenten.	FJA:21% FFA:20%
Conceptuele leerlijn	Hoor-/werkcolleges	Thema: IB-particulier (periode 4.1) Vakgebieden: IB-particulier, Eigen woning en Formeel belastingrecht 1. De colleges bereiden de student inhoudelijk voor op het HUBA-project.	Docent verzorgt colleges aan de hand van een modulewijzer.	FJA:49% FFA:49%
Vaardigheden-leerlijn	Practica, workshops, trainingen	Gesprekstechnieken, practicum aangifte IB-particulier	Docent assisteert studenten bij uitvoering practicum, maar heeft terughoudende rol.	FJA:14% FFA:15%
		Ter voorbereiding op de HUBA is een aangiftedag, waarbij de studenten in duo's aangiften invullen voor cliënten van de Belastingwinkel in Eindhoven.	Docent aanwezig als medewerker Belastingwinkel	
Ervarings-reflectie-leerlijn (inclusief SLB)	Peer assessment en zelfreflectie	Studenten gaan op "HUBA" bij de Belastingdienst om daar individueel aangiften in te vullen voor particulieren. Tijdens het project ontvangt de student feedback op zijn functioneren.	Begeleiding vanuit Belastingdienst	FJA:16% FFA:16%

Tabel 6 – Vormgeving Programma FRE Voltijd

Deeltijd

De samenhang in het curriculum van de deeltijdvariant ontstaat net als de voltijd, zo constateert het auditpanel, doordat zij een indeling in leerlijnen kent en de onderwijseenheden per thema zijn ingericht. De inhoud van de theoretische vakken komt bij de deeltijd grotendeels overeen met de voltijd (zie Tabel 5 – Schematisch Programmaoverzicht). Daarnaast speelt werkervaring een belangrijke rol bij de verwerving van de eindkwalificaties. Voor de deeltijdstudenten is dan ook een relevante werkkring vereist. Een werkplek is relevant wanneer de activiteiten op de werkplek een verbinding hebben met de vakken uit de studie FRE.

¹⁶ Ten behoeve van het didactische concept maakt de opleiding gebruik van het leerlijnmodel zoals ontwikkeld door de Bie en de Kleijn.

In het eerste jaar moet de student een werkgeversverklaring inleveren (mede ondertekend door de werkgever) waarin hij een beschrijving geeft van de uitgevoerde werkzaamheden. De student moet minimaal 700 uur per studiejaar in de praktijk in een relevante werkomgeving werkzaam zijn. De projecten en opdrachten in de deeltijd zijn zoveel mogelijk geënt op deze werkring en met name gericht op een analyse van de eigen situatie en de theoretische modellen. Studenten dienen door middel van een portfolio te laten zien dat zij de vereiste competenties in een praktijksituatie toepassen. Daarnaast kunnen deeltijdstudenten hun stage lopen binnen de eigen werkring.

Inhoud Programma

Het auditpanel heeft de inhoud van de OLOTE-schema's en de modulewijzers en studiehandleidingen, die voor alle studenten via de elektronische leeromgeving toegankelijk zijn, en de daarin opgenomen leerdoelen bestudeerd en komt tot de conclusie dat zowel de leerdoelen als de inhoud van de programmaonderdelen een adequate uitwerking vormen van de eindkwalificaties. In de hierna volgende subparagrafen volgt een nadere uitleg.

Zowel voltijd- als deeltijdstudenten waarderen de inhoud en het niveau van het programma in de Nationale Studenten Enquête (NSE) 2012 als hoog (VT:3,86 en DT:4,03). Tijdens de audit brachten de studenten daarnaast enkele verbeterpunten naar voren, waarmee de opleiding zich door kan ontwikkelen:

- Voltijd: Betere feedback na de toetsen, het tijdig (en conform de richtlijnen) bekendmaken van roosters, roosterwijzigingen en toetsresultaten en terugkoppeling van aanpassingen in de opleiding na klankbordgesprekken.
- Deeltijd: Meer aanbodgericht studieloopbaanbegeleiding, op de lesdag ook contacttijd programmeren voor projecten, meer structurele inzet van klankbordgesprekken, een workshop ter voorbereiding op het afstuderen en tijdens de hertentamenplanning geen concurrentie met de volgende lesperiode.

Het is wenselijk dat de opleiding deze verbeterpunten begin volgend studiejaar oppakt (zie H6 – Aanbevelingen). Bij de deeltijd is de noodzaak vanwege hun beperkt beschikbare studietijd naast hun werk en privéleven, zo beoordeelt het auditpanel, hoger dan bij de voltijd.

Actualiteit

De opleiding gebruikt actuele en relevante vakliteratuur, zo is het auditpanel van mening na de bestudering van de literatuurlijst. Het gebruik van actuele vakliteratuur en de sterke verbinding met en oriëntatie op de beroepspraktijk dragen er aan bij dat de opleiding actuele ontwikkelingen in het vakgebied en de beroepspraktijk op een degelijke wijze verwerkt in de programma's. Zo worden alle wijzigingen in de jaarlijkse Belastingplannen regelmatig voor ingang van het nieuwe jaar behandeld. Ook het opnemen van actuele ontwikkelingen behoort expliciet tot de professionele beroepshouding van een docent. Studenten waarderen de aansluiting van de inhoud van de opleiding bij actuele ontwikkelingen in de NSE 2012 met een 3,77 (voltijd) en 3,83 (deeltijd).

Internationalisering

De beoogde eindkwalificaties rond de internationale oriëntatie (zoals beschreven bij standaard 1) krijgen op een degelijke wijze vorm in de programma's van beide varianten, zo stelt het auditpanel vast. Alle studenten dienen bijvoorbeeld op de hoogte te zijn van Europese wet- en regelgeving, verdragenrecht en andere grensoverschrijdende fiscale wetgeving. Het onderdeel internationaal en Europees belastingrecht (13-15 EC) is vanwege de complexiteit voor beide varianten gepositioneerd in de tweede helft van de opleiding. Daarnaast kunnen studenten zich in het onderdeel Engels¹⁷ in het eerste studiejaar Engelstalige domeinspecifieke begrippen eigen maken en leren zij telefoneren, vergaderen en presenteren in het Engels.

¹⁷ Aanvullend op het onderdeel Engels uit de propedeuse worden studenten in de vorm van een honoursprogramma in staat gesteld het 'Cambridge International Certificate in Financial English' te behalen.

In het laatste studiejaar nemen voltijdstudenten deel aan een internationaal uitwisselingsproject met studenten uit België en Duitsland (1 EC)¹⁸, wat het auditpanel in positieve zin waardeert. Tevens is er de mogelijkheid om in de minor of tijdens de afstudeerfase een stage te lopen in het buitenland. Minder dan 1% van de studenten loopt stage in het buitenland. Vanwege de relatie met het Nederlandse fiscale recht zal de afstudeerstage in de praktijk alleen binnen het Koninkrijk kunnen plaatsvinden.

Toegepast onderzoek

Het zelfstandig verrichten van een toegepast literatuur- en jurisprudentieonderzoek maakt onderdeel uit van beide programma's, maar wordt door de opleiding nog niet zo benoemd, zo constateren de opleiding en het auditpanel. Studenten leren vanaf de propedeuse om te gaan met vakliteratuur, wetgeving en actuele ontwikkelingen (vb. wetswijzigingen en jurisprudentie) zonder daar 'het verrichten van onderzoek' aan te verbinden. Dit blijft vervolgens in alle jaren terug komen. Om de FRE-student voldoende onderzoeksvaardigheden mee te geven heeft de opleiding in het studiejaar 2011-2012 een integrale onderzoekslijn vastgesteld. De inrichting van de onderzoekslijn focust op toegepast en juridisch georiënteerd onderzoek door het uitvoeren van een literatuurstudie op basis van relevante (Europese-) wetgeving, regelingen, verdragen, jurisprudentie, literatuur en artikelen. De totale invulling is onlangs uitgewerkt in de notitie Onderzoekslijn, dat goede handvatten biedt om de onderzoekslijn in de programma's voor studenten te expliciteren. Dit is volgens het auditpanel noodzakelijk, omdat studenten zich dan tijdens het afstuderen meer bewust zijn van wat de opleiding ten aanzien van toegepast onderzoek van hen verwacht (zie H6 – Aanbevelingen).

Van 2007 tot 2011 beschikte HFM over het lectoraat Corporate Governance. Door o.a. pensionering van de lector oriënteert het instituut zich sinds maart 2012 op een nieuwe invulling. Aanvankelijk zou een nieuw lectoraat vanaf juli 2013 operationeel zijn, echter door de aandacht voor de organisatieverandering en de visieconferentie (zie inleiding) zal het nieuwe lectoraat vanaf januari 2014 van start gaan. Het auditpanel gaat er vanuit dat de opleiding zich houdt aan de door haar verschoven oprichtingstermijn en raadt haar daarbij aan te kiezen voor een lectoraatsthema dat aansluit bij de problematiek in de regio. Nadat het lectoraat is ingesteld, vindt het auditpanel het wenselijk, dat FRE een actieve relatie tussen de opleiding en het lectoraat tot stand brengt, waarbij het lectoraat de opleiding o.a. ondersteunt bij de explicitering van de onderzoekslijn in de programma's.

Instroom

Een belangrijk onderdeel van het instroombeleid is de intakeprocedure. Nieuwe studenten krijgen vanaf cohort 2013-2014 een digitale test van ongeveer 90 minuten, die bestaat uit een aantal vragenlijsten. Doel van de intakeprocedure is om een student inzicht te geven in zijn motivatie, leerstijlen en sterke en zwakke punten. De behaalde resultaten zullen in de eerste week van de opleiding worden besproken met de studieloopbaanbegeleider. Het auditpanel vindt de nieuwe intakeprocedure een goed instrument om de juiste student naar de juiste plek te begeleiden met o.a. hoofdfaserendementsverbetering als doel.

Studielast en Studeerbaarheid

Voltijdstudenten geven in het gesprek tijdens de audit aan, dat zij in de eerste drie studiejaar gemiddeld 18-20 uur per week les krijgen en dat zij circa 30-35 uur per week bezig zijn met hun studie. Het aantal lesuren in de deeltijd is gedurende de lesperiode acht uur per week. De studielast van de deeltijdstudenten is in vergelijking met de voltijdstudenten over het algemeen hoger, maar voor beide varianten wel studentafhankelijk. Zij beoordelen de studie naast hun werk dan ook als pittig. Fontys is zich, zoals het auditpanel dat verwacht, daarvan bewust en onderzoekt aan het einde van het studiejaar 2012-2013 of bijstelling nodig is.

¹⁸ De studenten van de deelnemende landen volgen colleges over internationaal belastingrecht, werken aan cases en verzorgen presentaties. Dit gebeurt in internationaal samengestelde groepen. De locatie waar de International Taxweek plaatsvindt, rouleert.

Docenten

Uit de Kritische Reflectie en uit de c.v.'s blijkt dat het personeel, dat FRE bij beide varianten inzet, gekwalificeerd is voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van de programma's. Zo heeft 53% van de docenten uit de gemeenschappelijke propedeuse en 82% van de FRE-docenten uit de hoofdfase een diploma op masterniveau, wat het auditpanel waardeert. Alle docenten, die bij HFM in vaste dienst komen, hebben hun didactische aantekening behaald of behalen deze na aanvang van hun dienstverband. In de NSE 2012 worden de inhoudelijke deskundigheid van docenten (VT: 3,93 – DT 4,03) en de kennis van docenten over de beroepspraktijk (VT: 3,90 – DT: 3,97) als goed beoordeeld. De deskundigheid van het docententeam bevestigen de voltijd- en deeltijdstudenten ook tijdens de audit. Studenten zijn tevreden over de bereikbaarheid, de betrokkenheid en de toegankelijkheid van docenten en daarnaast over de inbreng van hun praktijkervaring tijdens de les.

Van de docenten is 41% naast het docentschap als fiscalist actief in de relevante beroepspraktijk. De veelzijdige contacten met de beroepspraktijk en de vakgenoten (zie Standaard 1) maken het daarnaast voor docenten mogelijk om nieuwe ontwikkelingen te volgen en deze vervolgens te verankeren in de curricula. Intern en extern volgen docenten workshops, gehouden door externe sprekers (vb. het Financial Future Event en de Taxweek). Veel belangrijke fiscale werkgevers zijn op deze bijeenkomsten aanwezig. De docenten stellen daarnaast in overleg met hun leidinggevende vast welke externe scholing en cursussen ze volgen (vb. een cursus 'feedback geven en ontvangen'). Ook organiseert Fontys regelmatig groepsgewijze trainingen zoals studiedagen, vaktechnische overleggen en werklunches. Deze staan in het teken van een voor het onderwijs binnen HFM actueel onderwerp (vb. onderwijsinnovatie, toetsing, eindkwalificaties en studieloopbaanbegeleiding) of een opleidingsspecifiek thema (vb. herzieningen van de belastingwetgeving, de op Prinsjesdag aangekondigde wijzigingen voor de fiscale regelingen en relevante jurisprudentie). Docenten houden daarmee hun eigen deskundigheid op peil.

In het najaar 2013 start de opleiding in samenwerking met de Tilburg University een trainingstraject onderzoeksvaardigheden voor docenten. Dit vindt het auditpanel een belangrijke ontwikkeling, die ten goede komt aan de explicitering van de onderzoekslijn (zie vorige paragraaf) en de bandbreedte in het niveau van de onderzoekende houding en de onderzoeksvaardigheden van studenten tijdens het afstuderen (zie Standaard 3).

Voorzieningen

Fontys heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in de algemene onderwijsvoorzieningen op de campus: in nieuwe werkplekken voor studenten, de openbare ruimte, stroompunten voor studenten in leslokalen, wifi-bereik, de ICT-infrastructuur, de digitale leer- en werkomgeving en de bijbehorende informatievoorziening aan studenten. Deze investeringen zijn terug te zien in de waardering van studenten (klankbordgesprekken en NSE). De voltijdstudenten gaven aan dat het aantal beschikbare werkplekken op dit moment nog niet toereikend is. In het voorjaar van 2012 heeft het College van Bestuur van Fontys daarom een nieuw huisvestingsplan geaccordeerd. In het studiejaar 2013-2014 zal één van de twee onderwijsgebouwen van de economische instituten volledig worden gerevitaliseerd, wat het algemene voorzieningenniveau verder verbetert.

Via de mediatheek en de Fontys applicatie Biep hebben FRE studenten op de hogeschool en/of thuis toegang tot een actueel aanbod van vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zoals het auditpanel dat van een opleiding FRE verwacht. FRE beschikt over een opleidingsspecifieke database met fiscale abonnementen (vb. Belastingmagazine, Fiscoloog, BTW brief, Fiscaal Praktijkblad, Fiscaal up to date, FiscAlert Magazine en Tijdschrift Fiscaal Ondernemingsrecht). Tevens kunnen studenten via het Fontys netwerk aan de slag met opleidingsspecifieke software zoals aangiftesoftware.

Weging en Oordeel

Oordeel Voltijd: Voldoende

Oordeel Deeltijd: Voldoende

De inhoud en vormgeving van het voltijd- en deeltijdprogramma van FRE stellen de studenten goed in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De basis van de opleiding, die is geconcretiseerd in OLOTE-schema's, wordt gevormd door de leerdoelen die in relatie staan met de opleidingscompetenties. De beoogde eindkwalificaties rond de internationale oriëntatie krijgen gedegen vorm in de programma's. Het auditpanel is tevens positief over het gezamenlijke propedeuseprogramma waardoor zowel voltijd- als deeltijdstudenten zich één studiejaar kunnen oriënteren alvorens een keuze te maken tussen Fiscaal Recht en Economie, Bedrijfseconomie of Accountancy. De studenten van beide varianten waarderen de inhoud en het niveau van het programma dan ook als hoog, wat het auditpanel een sterk punt vindt.

Het docententeam is daarnaast voldoende gekwalificeerd voor de realisatie van de programma's, zo stelt het auditpanel vast; 82% van de FRE-docenten uit de hoofdfase heeft dan ook een diploma op masterniveau. Studenten beoordelen de inhoudelijke deskundigheid en de kennis van docenten over de beroepspraktijk als goed en zij zijn daarnaast tevreden over de bereikbaarheid, de betrokkenheid en de toegankelijkheid van docenten en over de inbreng van hun praktijkervaring tijdens de les.

De opleidingsspecifieke voorzieningen van FRE, die toegang bieden tot de benodigde vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zijn naar de opvatting van het auditpanel actueel en toereikend voor de realisatie van de programma's.

Tijdens de audit zagen de studenten geringe verbeterpunten in (de organisatie van) het onderwijs. De behoefte om deze verbeterpunten aan te pakken bij is de deeltijdstudenten - door hun beperkt beschikbare studietijd - hoger dan bij de voltijdstudenten. Ook zag het auditpanel mogelijkheden tot verbetering in 'het expliciteren/zichtbaar maken van de bestaande onderzoekslijn' en 'aandacht voor een stijgende studenttevredenheid ten aanzien van het aantal werkplekken en het tijdig bekend maken van o.a. roosters en tentamenresultaten'. Het auditpanel vindt het wenselijk dat de opleiding deze verbeterpunten oppakt, zodat de kwaliteit van beide programma's over de volle breedte en niet op enkele punten boven de basiskwaliteit zal uitstijgen. Het auditpanel komt voor beide varianten zonder meer tot het oordeel 'voldoende'.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Toetssysteem

Het systeem van toetsing van de voltijd- en deeltijdvariant sluit aan bij de inhoudelijke ordening van de opleiding, bij het didactisch concept van de leerlijnen en bij de opleidingscompetenties en leerdoelen uit de OLOTE-schema's (zie Standaard 2 – Onderwijsleeromgeving). In de Onderwijs- en Examenregeling en in de studentenhandleidingen is opgenomen welke toetsen FRE afneemt, wat voor soort toets het is en hoe zij de toets beoordeelt. De opleiding hanteert een adequate mix aan toetsvormen (zie Tabel 7 – Toetsvormen).

Leerlijn	Toetsvorm en Toelichting
Integrale leerlijn	Bij projectopdrachten wordt het resultaat van een (gesimuleerde) vraag of opdracht van een bedrijf, organisatie of instelling beoordeeld. Tijdens een presentatie verzorgt een student een mondelinge presentatie en/of verdediging, bijvoorbeeld van de uitkomsten van een onderzoek of een advies. In een afstudeerscriptie toont een student aan dat hij kennis uit theorie en praktijk kan verbinden met toegepast onderzoek op fiscaal, juridisch en financieel gebied.
Conceptuele leerlijn	Schriftelijke toetsen naar de toepassing van kennis en inzichten. De kennistoetsen bevatten open en gesloten vragen.
Vaardighedenleerlijn	In een practicum- of projectopdracht laat een student zien dat hij bepaalde beroepsvaardigheden correct en adequaat kan uitvoeren.
Ervaringsreflectieleerlijn + Studieloopbaanbegeleiding	In de stagebeoordeling en door middel van reflectieverslagen wordt getoetst in hoeverre de student in de praktijk de professionele opleidingscompetenties en de opleidingscompetenties als participant in een arbeidsorganisatie heeft aangetoond op het niveau van een beginnend hbo-fiscalist.

Tabel 7 – Toetsvormen FRE

De opleiding werkt in 2013 aan een actualisering van het toetsbeleid, wat het auditpanel in aansluiting bij de herziene eindkwalificaties belangrijk vindt. Ook de projectgroep, die na de visieconferentie (zie inleiding) onderzoek doet naar nieuwe onderwijsvormen, is betrokken bij de actualisering van het toetsbeleid, zodat de gehanteerde toetsvormen optimaal en logisch blijven aansluiten bij de onderwijsvormen.

Kwaliteitsborgende aspecten

FRE borgt de kwaliteit van het toetsen en beoordelen doordat met docenten afspraken zijn gemaakt over de toetsvormen, toetsinhoud en bijbehorende procedures. Hieronder volgen enkele voorbeelden:

- mix van toetsvormen
- modulewijzers en beoordelingsformulieren bevatten eenduidige beoordelingscriteria
- studierempels (vb. een bindend negatief van minder dan 50 EC, toelatingseisen voor de stage- en de afstudeerperiode en een go/no go-moment van de afstudeerbegeleider op het plan van aanpak van de afstudeerscriptie)
- ontwikkeling van toetsen door meerdere docenten gezamenlijk (vier-ogenprincipe) en betrokkenheid van het werkveld bij de beoordeling van stages en de afstudeerscriptie (externe deskundigen)

- eisen aan de stage/werkplek¹⁹ (vb. complexiteit van de organisatie en de mogelijkheden ten aanzien van het niveau van de begeleiding)
- uitvoeren van toetsanalyses en evaluatie van de verschillende aspecten van toetsing

In het landelijke overleg is eind 2012 besloten om een werkgroep in te stellen, die de opdracht heeft een landelijke overall toets en een fiscale toetsdatabank voor alle hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie in Nederland op te zetten, wat het auditpanel in het kader van de kwaliteitsborging een mooi initiatief vindt.

Examencommissie

Het instituut HFM kent één Examencommissie (ExCie) en daarnaast voor elke opleiding (FRE, BE en AC) een aparte Examenkamer. De ExCie heeft tot taak het vaststellen van regels voor het borgen van de kwaliteit van de toetsen en de examens en het bewaken van de toetsprocedures, zoals die zijn vastgelegd in de Onderwijs- en Examenregeling (OER). Jaarlijks stelt de commissie een jaarverslag op, zo stelt het auditpanel vast. Uit de audit blijkt dat de leden van de ExCie en de kamer op regelmatige basis werken aan een verdere professionalisering door middel van het volgen van relevante cursussen, zoals op het gebied van toetsing.

De ExCie is tevens (eind)verantwoordelijk voor het verlenen van vrijstellingen. Thans kent de ExCie de vrijstellingen uitsluitend op individuele basis en op grond van bewijsstukken toe, zo blijkt tijdens de audit. De aanvragen van vrijstellingen worden zowel in de kamer als op instituutsniveau in de ExCie besproken. Studenten met relevante werkervaring, die in de deeltijdvariant willen instromen, kunnen net als voltijdstudenten opteren voor een vrijstelling. Hiervoor dienen de studenten, zoals in het OER van 2011-2012 staat beschreven, een portfolio met bewijsstukken in te leveren, dat vervolgens onder eindverantwoordelijkheid van de ExCie voorafgaand aan de desbetreffende onderwijsperiode wordt beoordeeld. Voorheen was het toekennen van vrijstellingen bij de deeltijdvariant minder transparant; Er werden collectief afspraken gemaakt met de Belastingdienst.

Tijdens het gesprek met de ExCie trof het auditpanel een belangrijk aandachtspunt. De ExCie verdient van Fontys een betere facilitering (o.a. het toekennen van meer uren) ten behoeve van de kwaliteitsborging van het toetsen en beoordelen. Op dit moment heeft deze functie binnen de ExCie nauwelijks aandacht en het auditpanel is van mening dat de opleiding daar binnenkort verandering in dient aan te brengen (zie Hoofdstuk 6 – Aanbevelingen).

Het gerealiseerde (tussen- en) eindniveau

Toetsen

Het auditpanel heeft toetsen uit verschillende jaren en van de twee varianten bekeken van o.a. de vakken ondernemer (2^e jaar), vennootschapsbelasting I (2^e jaar), internationaliseren (4^e jaar), vennootschapsbelasting II (4^e jaar). Zowel de procedure als het niveau van de toetsen zijn van het niveau zoals het auditpanel dat van een hbo-bacheloropleiding verwacht.

De studenten van beide varianten geven tijdens de audit aan dat de inhoud van de tentamens aansluit bij de inhoud van de lessen en dat de modulewijzers beoordelingscriteria bevatten, die voor studenten tijdens tentamens herkenbaar zijn. Dit wordt bevestigd door hun waardering tussen de 3,41 en de 3,59 in de NSE 2012.

¹⁹ Bij de deeltijd is bovendien een relevante werkkring vereist. De instroom van deeltijdstudenten was tot 1 september 2011 pas mogelijk, als zij minimaal drie jaar relevante werkervaring hadden.

Beschrijving afstudeerfase

In onderstaande tabel volgt een korte beschrijving van de afstudeerfase.

De beroepsinhoudelijke competenties zijn in de vakken, modules en projecten van de opleiding al op eindniveau behaald. In de afstudeerfase laat de student zien of hij deze competenties integraal beheerst door het uitvoeren van een onderzoek, het schrijven van een scriptie en het voeren van een verdediging.

Omschrijving afstudeerfase FRE	
De beoordeling van het afstudeeronderzoek bestaat uit een beoordeling van het proces (gericht op vaardigheden en houdingsaspecten op de werkplek) en een beoordeling van de uitkomst van het onderzoek (de scriptie).	
Voltijd	De afstudeerstage (19 EC) Studenten dienen tijdens hun afstudeerstage te kunnen werken binnen de inhoudelijke kaders van de vijf beroepsinhoudelijke opleidingscompetenties. De in de opleiding opgedane kennis en vaardigheden kunnen in de stage geïntegreerd worden toegepast op het niveau van een beginnend hbo-fiscalist. Studenten schrijven aan het einde van hun stage een reflectieverslag waarin ze reflecteren op de leerdoelen van de stage die horen bij de relevante opleidingscompetenties. De stage wordt beoordeeld aan de hand van een beoordelingsformulier, dat wordt ingevuld door de bedrijfsmentor van de stagebiedende organisatie. Het beoordelingsformulier heeft betrekking op het functioneren van de student (o.a. houdingsaspecten, vaardigheden, kennis) en ligt bij de afstudeerzitting ter beoordeling door de twee docenten (examinatoren). De bedrijfsmentor is aanwezig bij de afstudeerzitting om het functioneringsformulier te bespreken. De stage en het reflectieverslag (dat studenten vanaf januari 2013 maken) dienen beide met een voldoende beoordeeld te zijn.
	De afstudeerscriptie (10 EC) De opleiding wordt afgesloten met een toegepast praktijkgericht onderzoek, dat wordt beschreven in de afstudeerscriptie. Het betreft vooral een literatuurstudie waarbij aan de hand van relevante (Europese-) wetgeving, regelingen, verdagen, jurisprudentie, literatuur en artikelen een toepassingsgerichte analyse wordt gemaakt van een praktijkcasus. Tijdens de afstudeerstage schrijft de student de afstudeerscriptie. De student laat zien de systematiek van probleemanalyse en de daarbij behorende oplossingen in een complexe praktijksituatie te kunnen hanteren. De mondelinge verdediging vindt plaats in een afstudeerzitting en wordt beoordeeld door de eerste docent en een tweede docent (dit is de afstudeerbegeleider), mede op basis van de bevindingen van een extern gecommiteerde (de externe deskundige). De beoordeling van de scriptie wordt voorafgaand aan de presentatie en de verdediging besproken en na de presentatie en verdediging wordt de beoordeling van scriptie (50%), presentatie en verdediging (50%) met onderbouwing op het proces verbaal van de afstudeerzitting vastgelegd.
Deeltijd	De afstudeerstage (19 EC) In de deeltijdopleiding lopen studenten geen afstudeerstage, maar worden de beoogde competenties gerealiseerd binnen de eigen werkomgeving. Op het moment van afstuderen wordt nu bepaald of een deeltijdstudent op de werkplek de beoogde competenties heeft gerealiseerd. De beoordeling hiervan vindt op dezelfde wijze plaats als bij de afstudeerstage van de voltijd.
	De afstudeerscriptie (10 EC) Het afstudeeronderzoek voor de deeltijdstudent moet worden uitgevoerd op de werkplek van de student. De student krijgt een eerste docentbegeleider waarmee de student regelmatig overlegt. Als de scriptie volgens de docentbegeleider voldoet aan de eisen op het moment van de deadline (2 keer per jaar) levert de student de scriptie in, waarna een tweede docent beoordeelt in hoeverre de scriptie voldoet aan de eisen. Daarna volgt een zitting, waarbij een externe deskundige aanwezig is. De aard van het onderzoek, de procedure en de beoordeling zijn daarmee gelijk aan de procedure en de beoordeling van de voltijd.

Tabel 8 – Omschrijving afstudeerfase FRE

Oordeel auditpanel

Voor aanvang van de audit heeft het auditpanel een lijst ontvangen met alle FRE afstudeerproducten ofwel scripties van de afgelopen twee jaar. Daaruit heeft het auditpanel willekeurig van vijftien voltijd- en vijf deeltijdafgestudeerden de scripties met een variatie in het eindcijfer gekozen en vervolgens bestudeerd. De afstudeerscripties zijn, op twee van de totaal twintig beoordeelde scripties na, van hbo-bachelorniveau.

Deze twee scripties, waarvan één van de voltijd- en één van de deeltijdvariant, beoordeelde de opleiding net als het auditpanel met net voldoende/net onvoldoende. Het gezamenlijke oordeel over de scriptie (50%) en de afstudeerzitting (50%), maakte dat de opleiding bij deze twee studenten uiteindelijk tot het oordeel voldoende kwam. Toch is het panel van mening dat de opleiding de wegging van deze twee onderdelen dient te herijken (zie H6 – Aanbevelingen).

Het auditpanel vond met name het vakinhoudelijke niveau van de scripties bij het merendeel van de studenten stevig aan de maat. Het ziet daarentegen mogelijkheden tot verbetering in het zelfkritisch vermogen en de reflectieve houding van de student in de afstudeerfase. Het niveau van de onderzoekende houding en de onderzoeksvaardigheden maakte dat het een grote diversiteit aantrof in het niveau van de scripties; van net wel/geen voldoende tot excellent. Tijdens het expliciteren van de onderzoekslijn in het programma (zie standaard 2), kan de opleiding de aandacht voor deze aspecten in de programma's van beide varianten versterken. Bovendien adviseert het panel de opleiding intervisiebijeenkomsten met docenten te organiseren om een meer gezamenlijk beeld te creëren over wat het gerealiseerde niveau van de scripties voor FRE inhoudt (zie H6 – Aanbevelingen).

Bij het bekijken van de scripties constateerde het auditpanel dat niet alle afstudeerdossiers compleet waren, waardoor de totstandkoming van het oordeel niet altijd transparant was: Soms ontbraken beoordelingsformulieren, de beoordelingsformulieren waren niet altijd volledig ingevuld, verschillende beoordelingsformulieren werden gebruikt en de essentie van de mondelinge beoordeling werd niet altijd opgenomen in het beoordelingsformulier. Na het bestuderen van een klein aantal afstudeerdossiers van begin 2013 nam het auditpanel een verbetering waar. Het auditpanel vindt het belangrijk dat de opleiding deze ontwikkeling, het aanbrengen van meer transparantie in de totstandkoming van een oordeel, continueert (zie H6 – Aanbevelingen).

Oordeel werkveld

Het werkveld oordeelt positief over het niveau van de afgestudeerden. Dit komt onder meer voort uit de HBO-monitor, een gehouden enquête onder een panel van externe deskundigen en de cijfers uit het startbekwaamhedenonderzoek van Fontys uit 2010. Het onderzoek dat is gehouden onder alumni, werkgevers van alumni en uit de vele contacten van de opleiding met het werkveld geeft daarnaast aan dat deze werkgevers het afstudeerniveau als positief waarden. Dit beeld wordt ook bevestigd door de werkveldcommissie en door het panel van externe deskundigen. Het gerealiseerde eindniveau blijkt tot slot uit het grote aantal studenten dat na de bachelor succesvol doorstudeert aan de universiteit; ongeveer 70%. Het oordeel van de werkveldvertegenwoordigers en de alumni, die het auditpanel sprak, over het niveau van de opleiding bevestigen voorgaande bevindingen.

Weging en Oordeel

Oordeel Voltijd: Voldoende

Oordeel Deeltijd: Voldoende

Het systeem van toetsing sluit aan bij de inhoudelijke ordening van de opleiding, bij het onderwijsconcept van de leerlijnen en bij de opleidingscompetenties en de leerdoelen. De toetsen en de beoordeling zijn door de studiehandleidingen en modulewijzers voor studenten inzichtelijk, zo geven zij tijdens de audit aan. De opleiding beschikt op dit moment over een deugdelijk systeem van toetsing.

De Examencommissie is (eind)verantwoordelijk voor het toekennen van vrijstellingen, die zij uitsluitend op individuele basis en op grond van bewijsstukken verleent. Doordat het auditpanel een positieve indruk had van het niveau van de toetsen, valt het er thans niet over dat het onder de eindverantwoordelijkheid van de ExCie adequaat borgen van de kwaliteit van het toetsen en beoordelen tot nu toe minder prioriteit had. Om de toetsen op het juiste niveau te houden, dient de opleiding naar de toekomst toe maatregelen te nemen.

Het auditpanel kwam bij een groot deel van de scripties, die het voorafgaand aan de audit bekeek, tot een voldoende oordeel. Bij elke variant trof het auditpanel één student aan, waarbij het resultaat van de beoordeling van de scriptie twijfelachtig was en de beoordeling van de afstudeerzitting uiteindelijk bij de opleiding leidde tot het oordeel net voldoende. Het auditpanel is van mening dat FRE de weging tussen deze twee afstudeeronderdelen dient te herijken. Daarnaast ziet het auditpanel onder meer mogelijkheden tot verbetering in het zelfkritisch vermogen en de reflectieve houding van de student in de afstudeerfase bovenop het basisniveau dat studenten al hebben. Het gerealiseerde eindniveau, zo is dan ook de opvatting van het auditpanel, is voor beide varianten van hbo-bachelorniveau en kan Fontys verder ontwikkelen door het aanpakken van de genoemde aandachtspunten. Dit sluit goed aan bij de mening van het werkveld en de alumni.

Door bovengenoemde positieve bevindingen komt het auditpanel uiteindelijk voor beide varianten tot het oordeel 'voldoende'. Het maakt daarbij wel de kanttekening dat de opleiding werk dient te maken van het faciliteren van de kwaliteitsborging binnen het toetssysteem door de ExCie en de beoogde actualisering van het toetsbeleid, zodat de opleiding de huidige kwaliteit van het toetsen en beoordelen behoudt.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

De voltijd- en de deeltijdvariant van de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) leiden op tot dezelfde eindkwalificaties, die direct aansluiten bij landelijke eindkwalificaties Fiscaal Recht en Economie. De overgang naar het nieuwe profiel heeft Fontys in werking gezet en krijgt vanaf volgend jaar vorm in de eindkwalificaties en het programma van de opleiding. Hoewel FRE zich als enige opleiding in Nederland onderscheidt met haar deeltijdvariant, dient de opleiding ook een inhoudelijk profiel voor beide varianten te ontwikkelen, waarmee zij zich kan onderscheiden.

De verbeterpunten in de onderwijsleeromgeving van de deeltijdvariant behoeven vanwege hun beperkt beschikbare studietijd meer prioriteit dan de verbeterpunten van de voltijdvariant zo stelt het auditpanel vast. De aspecten, die de deeltijdstudenten tijdens de audit benoemen, zijn weliswaar niet van invloed op de gerealiseerde basiskwaliteit, maar behoeven in de ogen van het auditpanel aandacht om de kwaliteit van (de organisatie van) het onderwijs verder te verbeteren.

Het kwaliteitsniveau van het voor beide varianten gezamenlijke docententeam is, kijkend naar hun kwalificaties, naar de mening van de studenten en op basis van de inhoud van de auditgesprekken, aan de maat. Ook het opleidingsspecifieke voorzieningenniveau vindt het auditpanel tenminste voldoende. Tezamen met het degelijke programma, stellen deze aspecten de voltijd- en deeltijdstudenten in staat de beoogde eindkwalificaties te behalen.

Aan de hand van de door het panel bestudeerde toetsen en de scripties van de opleiding stelt het panel vast dat de opleiding voor beide varianten het hbo-bachelorniveau realiseert. Het waardeert met name het vakinhoudelijke niveau van de scripties. Het werkveld en de alumni delen het positieve oordeel van het auditpanel.

Hoewel de opleiding door het panel op verschillende onderdelen ruim voldoende wordt bevonden, komt het op grond van haar minder sterke punten, met name waar het 'een onderscheidende profilering op inhoud', 'het in het programma zichtbaar maken van de bestaande onderzoekslijn' en 'de kwaliteitsborging van het toetsen en beoordelen' betreft, voor beide varianten tot de overall kwalificatie 'voldoende'.

6. AANBEVELINGEN

Keuze voor profilering

De huidige profilering en het onderscheidend vermogen van de opleiding ten opzichte van de andere FRE-opleidingen in Nederland verdient opleidingsbreed aandacht. In de verschillende gesprekken tijdens de audit ontstond bij het auditpanel een wisselend beeld over de gekozen profilering. De overgang naar een nieuwe opleidings- en beroepsprofiel is voor de opleiding een natuurlijk moment om een onderscheidend profiel voor beide varianten te (her)formuleren, zodat de profilering beter voor en over het voetlicht komt. Het auditpanel adviseert FRE bij de formulering van een thema aansluiting te zoeken bij (de ontwikkelingen in) de regio. Bijvoorbeeld de aanwezigheid van veel startende (high)technische, innovatieve bedrijven en de sterke grensoverschrijdende economische activiteit met België cq. de Euregio.

Kleine verbeteringen in de onderwijsleeromgeving

Tijdens de audit zagen de studenten enkele verbeterpunten (o.a. het tijdig bekendmaken van roosters, roosterwijzigingen en toetsresultaten, meer aanbodgericht studieloopbaanbegeleiding of contacttijd inroosteren voor projecten), waarmee de opleiding zich door kan ontwikkelen. Het is wenselijk dat de opleiding deze verbeterpunten begin volgend studiejaar oppakt.

Explicitering onderzoekslijn

De notitie Onderzoekslijn biedt goede handvatten om de onderzoekslijn in de programma's voor studenten te expliciteren. Studenten zijn zich dan tijdens het afstuderen meer bewust van wat FRE ten aanzien van het zelfstandig verrichten van literatuur- en jurisprudentieonderzoek van hen verwacht. Nadat het lectoraat in januari 2014 is ingesteld vindt het auditpanel het belangrijk dat FRE een actieve relatie tussen de opleiding en het lectoraat tot stand brengt, waarbij het lectoraat de opleiding o.a. ondersteunt bij de verankering van de onderzoekslijn in de programma's en bij het opzetten/concretiseren van een training onderzoeksvaardigheden en intervisiebijeenkomsten voor docenten. Eventueel zou de opleiding ook aansluiting kunnen zoeken bij het lectoraat 'Onderwijsinnovatie'.

Borgen van toetsen en beoordelen

De Examencommissie verdient een betere facilitering (o.a. het toekennen van meer uren) om de kwaliteit van het toetsen en beoordelen te bewaken. Het auditpanel valt hier op dit moment niet over, omdat het een positieve indruk had van het niveau van de toetsen (inclusief het afstuderen). Desondanks stelt de Wet Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) dat onder de eindverantwoordelijkheid van de Examencommissie het niveau van het toetsen en beoordelen wordt geborgd. Het auditpanel is dan ook van mening dat de opleiding deze functie naar de toekomst toe binnen de opleiding moet beleggen en faciliteren, hetzij bij de Examenkamer, hetzij in een Toetscommissie.

De afstudeerfase

Ten aanzien van de afstudeerfase ziet het auditpanel bij de volgende punten mogelijkheden tot verbetering:

- De weging van het eindproduct en de afstudeerzitting behoeft herijking. Het auditpanel is van mening dat beide onderdelen minimaal een voldoende waardering nodig hebben.
- Verbetering is mogelijk in het zelfkritisch vermogen en de reflectieve houding van de student in de afstudeerfase. Tijdens de explicitering van de onderzoekslijn heeft de opleiding de mogelijkheid om de aandacht voor deze aspecten in de programma's te herijken. Bovendien kan FRE intervisiebijeenkomsten met docenten organiseren om een meer gezamenlijk beeld te creëren over het gerealiseerde eindniveau. Ook het beoogde trainingstraject van docenten op het gebied van toegepast onderzoek zal bijdragen aan het verkleinen van de bandbreedte in het niveau van de onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden van studenten.
- De opleiding dient de aandacht voor de compleetheid van het afstudeerdossier en het aanbrengen van meer transparantie in de totstandkoming van een oordeel te continueren.

BIJLAGE I Scoretabel

Scoretabel paneloordelen hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie voltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	Voldoende
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Voldoende
Standaard 3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende
Algemeen eindoordeel	Voldoende

Scoretabel paneloordelen hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	Voldoende
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Voldoende
Standaard 3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende
Algemeen eindoordeel	Voldoende

BIJLAGE II Opleidingsspecifieke eindkwalificaties

Omschrijving eindkwalificaties FRE		Eind-niveau
Beroeps-inhoudelijke opleidings-competenties	1. Invullen en beoordelen van belastingaangiftebiljetten De hbo-fiscalist is in staat een aangiftebiljet met betrekking tot de relevante belastingen op een correcte wijze in te vullen en te beoordelen volgens de daarvoor geldende fiscale normen en spelregels.	3
	2. Controleren op fiscaal terrein De hbo-fiscalist is in staat om jaarstukken te analyseren en te beoordelen vanuit de 'fiscale optiek' opdat hij zijn cliënt goed (fiscaal) kan begeleiden bij het inrichten van zijn administratie dan wel een effectieve fiscale controle kan uitvoeren.	3
	3. Informeren op fiscaal en financieel terrein De hbo-fiscalist is in staat op basis van relevante actuele fiscale en financiële nieuwsbronnen en jurisprudentie de cliënt te informeren omtrent zijn fiscale en financiële positie.	3
	4. Adviseren op fiscaal-juridisch en financieel terrein De hbo-fiscalist is in staat een cliënt te informeren en adviseren volgens de heersende regelgeving omtrent zijn huidige, respectievelijk gewenste fiscale/financiële positie, opdat de cliënt dit begrijpt en in staat is op grond daarvan adequate beslissingen te nemen.	3
	5. Vertegenwoordigen op fiscaal en financieel terrein De hbo-fiscalist kan op basis van een eigen selectie van de door cliënt of Belastingdienst verzamelde gegevens bezwaar-, verweer- en beroepschriften/vertoogsschriften opstellen en verdedigen voor de competente instantie opdat de belangen van Belastingdienst of cliënt daarmee worden gediend.	3
Professionele opleidings-competenties	6. Persoonlijke ontwikkeling De hbo-fiscalist is in staat zijn eigen functioneren te beoordelen teneinde voor zichzelf leer- en verbeterpunten aan te geven zodat hij zijn eigen beroepsmatig handelen, houding en motivatie verder kan ontwikkelen. Hij is verder in staat zich persoonlijk te ontwikkelen binnen de kaders die zijn werkomgeving hem biedt.	3
	7. Sociaal-communicatieve bekwaamheden De hbo-fiscalist is in staat verworven kennis en inzichten op anderen, zowel binnen als buiten zijn eigen organisatie/ werkomgeving, over te dragen (in een gesprek, memo, artikel, mondelinge presentatie of ander medium) zodanig dat anderen daar hun voordeel mee kunnen doen.	3
	8. Ethisch normbesef De beginnende hbo-fiscalist is in staat op basis van aan hem voorgelegde casuïstiek te onderkennen welke dilemma's kunnen ontstaan in beroeps- en individuele ethische vraagstukken zodanig dat hij zijn eigen positie daarin kan bepalen, zijn standpunt daarover kan formuleren en kan optreden als een betrouwbare beroepsbeoefenaar.	3
	9. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid De beginnende hbo-fiscalist kan op basis van zijn inzicht in de maatschappelijke effecten van belastingheffing discussies/gesprekken voeren met collega's en cliënten om zodoende een visie te vormen over effectiviteit en efficiëntie van belastingheffing in nationaal en internationaal perspectief.	3
Opleidings-competenties als participant in een arbeids-organisatie	10. Leiderschap De beginnende hbo-fiscalist kan operationeel leiding geven aan de medewerkers met betrekking tot de uitvoering van werkzaamheden op een wijze die voldoet aan de efficiëntie- en kwaliteitsnormen van de eigen organisatie/werkomgeving.	2
	11. Resultaatgerichtheid De hbo-fiscalist is in staat bij te dragen aan het beleid en het beheer van de eigen organisatie op een wijze die aansluit op de 'missie' van de organisatie.	2
	12. Kwaliteitsbewustzijn De hbo-fiscalist is zich bewust van de betekenis van het kwaliteitssysteem van de eigen organisatie en de kwaliteit van zijn eigen dienstverlening op een wijze die bijdraagt aan een adequate uitvoering ervan.	3

BIJLAGE III Schematisch overzicht opleidingsprogramma

Het programma Fiscaal Recht en Economie van het eerste en tweede studiejaar ziet er als volgt uit:

Jaar 1	Periode 1.1	Periode 1.2	Periode 2.1	Periode 2.2
Thema	Inleiding financiële overzichten	Ondernemingsplan	Inrichten en registreren	Interne verantwoording en controle
Project – integrale leerlijn	Managementgame kennismaking met financiële overzichten	Ondernemingsplan voor bestaande of startende ondernemer	Schoenendoos inrichten administratie handelsonderneming en IB-aangifte	Wijnhandel, Managementgame
Vakgebieden - conceptuele leerlijn	Bedrijfsadministratie, Recht, Belastingrecht, Management en Organisatie	Bedrijfseconomie, Recht, Belastingrecht, Algemene Economie en Marketing	Bedrijfseconomie/ Bedrijfsadministratie, Recht, Belastingrecht, Administratieve Organisatie	Bedrijfseconomie, Recht, Belastingrecht, Controlebeginselen
Vaardighedenleerlijn	Rekenvaardigheid / Financiële rekenkunde, CVT – Nederlands	Engels, CVT beschouwingen, Beschrijvende statistiek	Computerboekhouden/ Elektronische belastingaangifte, CVT schriftelijk en mondeling betoog	Engels presenteren, CVT gesprekstechnieken
Ervaring-reflectieleerlijn	Studieloopbaanbegeleiding (SLB)	SLB	SLB	SLB Stage - optioneel
Jaar 2	Periode 3.1	Periode 3.2	Periode 4.1	Periode 4.2
Thema	Werkgever/werknemer	Ondernemer	Inkomstenbelasting particulier	DGA en zijn BV
Project – integrale leerlijn	Samenstellen jaarrekening	Samenstellen jaarrekening en opstellen aangifte IB ondernemer	HUBA campagne, practicum aangifte IB-particulier en aangifte dag	IB-DGA en aangifte Vpb
Vakgebieden - conceptuele leerlijn	Loonheffingen Arbeidsrecht Omzetbelasting I Fiscaal Boekhouden	IB-winst Omzetbelasting 2 Ondernemingsrecht	IB-particulier Eigen woning Formeel belastingrecht 1	Vennootschapsbelasting I Vermogens- en winstaansluiting Rechtspersonenrecht (rekening-courantovereenkomst DGA) Inkomstenbelasting en de DGA
Vaardighedenleerlijn	Loonadministratie/ aangifte LB / arbeidsovereenkomst Analyse vakliteratuur	Schrijfvaardigheden	Gesprekstechnieken	Doelgroepgerichte correspondentie
Ervarings-reflectieleerlijn	Project Samenstellen jaarrekening	Beroepsoriëntatie / studieloopbaanbegeleiding Project Samenstellen jaarrekening en opstellen aangifte IB ondernemer	HUBA stage Aangiftedag	Beroepsoriëntatie / studieloopbaanbegeleiding Project IB-DGA en aangifte Vpb

Het programma Fiscaal Recht en Economie van het derde en vierde studiejaar van de variant Fiscaal Juridisch Adviseur ziet er als volgt uit:

Jaar 3	Periode 5.1	Periode 5.2	Periode 6.1	Periode 6.2
Thema	Minor	Minor	Adviseren	Procederen
Project – integrale leerlijn			Staking en inbreng	Oefenrechtbank
Vakgebieden -conceptuele leerlijn			IB-winst (staking) Fiscale waarderingen Zakelijke kredieten	Formeel belastingrecht 2 Faillissement, beslag en aansprakelijkheden Controletechnieken Overheidsfinanciën
Vaardighedenleerlijn			VTO Adviseren (schriftelijk + adviesgesprek)	Intern fiscaal memo Overtuigen
Ervarings-reflectieleerlijn				
Jaar 4	Periode 7.1	Periode 7.2	Periode 8.1	Periode 8.2
Thema	Planning	Internationaliseren	Afstudeerstage	Afstudeerstage
Project – integrale leerlijn	Inkomens- en vermogensplanning m.b.v. Omniplan	Ethiek & voorbereiding afstudeerstage	Internationaal uitwisselingsproject Scriptie & afstuderen	Internationaal uitwisselingsproject Scriptie & afstuderen
Vakgebieden -conceptuele leerlijn	Vermogensoverheveling Fiscale aspecten rondom financiële planning Oudedagsvoorzieningen en inkomensverzekeringen	Vennootschapsbelasting 2 Externe verslaggeving en consolideren Internationaal en Europees Belastingrecht Financieel Engels		
Vaardighedenleerlijn	Vermogensopbouw		Rapporteren, verdedigen, onderzoek	Rapporteren, verdedigen, onderzoek
Ervarings-reflectieleerlijn		Taxweek	Afstudeerstage	Afstudeerstage

Het programma Fiscaal Recht en Economie van het derde en vierde studiejaar van de variant Fiscaal Financieel Adviseur ziet er als volgt uit:

Jaar 3	Periode 5.1	Periode 5.2	Periode 6.1	Periode 6.2
Thema	Minor	Minor	Zakelijke dienstverlening	Inkomensplanning
Project – integrale leerlijn			Zakelijke dienstverlening	Inkomensplanning
Vakgebieden -conceptuele leerlijn			Aansprakelijkheden en faillissement Zakelijke kredieten Verslaggeving en waarderingen Financiële markten (zakelijk)	Sociale Zekerheid Pensioenen Lijfrenten en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen Overheidsfinanciën
Vaardighedenleerlijn			Adviseren (schriftelijk + adviesgesprek)	CBI berekening Klantcontact
Ervarings-reflectieleerlijn				
Jaar 4	Periode 7.1	Periode 7.2	Periode 8.1	Periode 8.2
Thema	Vermogensplanning	Internationaliseren	Afstudeerstage	Afstudeerstage
Project – integrale leerlijn	Vermogensplanning	Ethiek & voorbereiding afstudeerstage	Internationaal uitwisselingsproject Scriptie & afstuderen	Internationaal uitwisselingsproject Scriptie & afstuderen
Vakgebieden -conceptuele leerlijn	Erfrecht en Successie Relatievermogensrecht (financieel en juridisch) Bedrijfsopvolging en vermogensplanning	Vennootschapsbelasting 2 Internationaal Privaatrecht Internationaal en Europees Belastingrecht Financieel Engels		
Vaardighedenleerlijn	Vermogensopbouw		Rapporteren, verdedigen, onderzoek	Rapporteren, verdedigen, onderzoek
Ervarings-reflectieleerlijn		Taxweek	Afstudeerstage	Afstudeerstage

BIJLAGE IV Programma, werkwijze en beslisregels

Auditprogramma Beperkte Opleidingsbeoordeling t.b.v. hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie – Fontys Hogescholen

Varianten: Voltijd en Deeltijd

Locatie: Fontys Hogeschool Financieel Management te Eindhoven

Datum: 6 juni 2013

Tijd	Lokaal	Gesprekken	Gesprekspartners	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	R4 212	Inloop & ontvangst auditpanel		
08.30 – 09.30	R4 212	Intern overleg auditpanel		
09.30 – 10.30	R4 212	Management Kennismaking MT en vaststellen agenda	- Daan Greven (directeur) - Jeroen de Brouwer (teamleider FRE, voorzitter Curriculumgroep) - Paul Cornelissen (MT-lid)	eigenheid opleiding – ambities - hbo-niveau - relatie beroepenveld – internationalisering - onderzoeksdimensie – professionalisering
10.30 – 10.45		Pauze		Interne terugkoppeling
10.45 – 12.00	R4 212	Docenten Samenhangende onderwijsleer-omgeving	- Richard Daris, Belastingrecht, Stagedocent, Opleidingscommissie - Arno Ruijten, Belastingrecht, Pensioenen, Bedrijfsadministratie, Stagedocent, Curriculumgroep - Ron van Zon, Belastingrecht, stagedocent, Examencommissie - Patricia Vriens, Belastingrecht, Stagedocent, SLB, Opleidingscommissie, Examencommissie - Stef van der Laan, Belastingrecht, Stagedocent, SLB, Opleidingscommissie, Curriculumgroep - Harrie Maas, Belastingrecht, Stagedocent, SLB - Raymond Meijs, Belastingrecht SLB <u>Functies zijn tevens opgenomen in de bijlage bij de KR Curricula Vitae</u>	- inhoud en vormgeving programma – eigen inkleuring programma - keuze werkvormen – onderzoekslijn – stage - internationale component - beoordelen en toetsen - borging niveau - aansluiting instromers – relatie docenten beroepenveld – deskundigheidsbevordering/pop docenten – onderzoek doen – lectoraat en kenniskring - opleidingsspecifieke voorzieningen
12.00 – 12.45		Studenten, o.a vanuit de opleidingscommissie	- Evelien Akkermans (HAVO / Prop VT) - Iris van Oerle (HAVO / 2^e jaars VT) - Laura Klemans (HAVO / 2^e jaars VT) - Hugo Claessen (HAVO / 3^e jaars, OC VT) - Angela Beenders (HAVO / 3^e jaars, OC VT) - Vincent Bouten (MBO / 4^e jaars VT) - Sami Kolloni (MBO / 4^e jaars VT) - Aukje Graafmans (MBO / 2^e jaars DT) - Cock Dam (4^e jaars DT)	kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten
12.45 – 13.30	R4 213	Lunch auditpanel		Interne terugkoppeling
13.30 – 14.15	R4 212	Spreekuur docenten/studenten		

Tijd	Lokaal	Gesprekken	Gesprekspartners	Gespreksonderwerpen
		Rondleiding opleidingsspecifieke voorzieningen + inzien materiaal		
14.15 – 15.15	R4 212	Examencommissie/ toetsing	• Patricia Vriens (lid ExCie kamer FRE) • Frank Sleegers (voorzitter Ex.Cie) • Ron Toorenburgh (lid ExCie kamer FRE) • Tilly Vandijck (toetsing)	Bevoegdheden en taken examencommissie en toetscommissie - rol in de interne kwaliteitszorg toetsing en beoordeling - – feitelijk uitvoering -
15.15 – 15.30		Pauze		Interne terugkoppeling
15.30 – 16.30	R4 212	Werkveldvertegenw oordiging / Alumni	Raad van Advies: Werkveldcommissie en externe deskundigen: • René Severens • Ronald Janssen • Fer Verbeek • Wilbert Klokgieters • Rens Vale, partner KPMG Accountants, lid van de Raad van Advies van Fontys Hogeschool Financieel Management • Toine van Laarhoven Alumni: • Hans van Beeck (DT) • Joris Jongen (VT)	<u>Gespreksonderwerpen</u> <u>Werkveld:</u> contacten met opleiding over onder andere: actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma - andere wensen vanuit het werkveld – eigen inkleuring opleiding - stage en begeleiding – onderzoekscomponent – niveau <u>Gespreksonderwerpen Alumni:</u> o.a. kwaliteit en relevantie van de opleiding (programma, docenten) - functioneren in de praktijk of vervolgopleiding
16.30 – 16.45	R4 212	Auditpanel		<u>Interne terugkoppeling</u> <u>pending issues</u> <u>Inzien materiaal</u>
16.45 – 17.00	R4 212	Pending issues		
		Inzien materiaal		
17.00 – 17.45	R4 212	Auditpanel		<u>Interne terugkoppeling</u> <u>bepaling beoordeling</u>
17.45	R4 212	Terugkoppeling		

Werkwijze

Bij de beoordeling van de voltijd- en deeltijdvariant van de betreffende opleiding is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 22 november 2011. Daarin staan de standaarden vermeld waarop een Evaluatiebureau zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan een Evaluatiebureau moet bepalen of de basiskwaliteit van die opleiding als voldoende kan worden beoordeeld.

Op basis van de door opleiding geleverde documentatie heeft het auditpanel zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijd- en deeltijdvariant.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditpanel geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft- ook door eigen waarneming.

Verantwoording keuze gesprekspartners

Na overleg met de betreffende opleiding heeft het auditpanel met in achtneming van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditpanel heeft geconstateerd, dat de betreffende opleiding het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht heeft gebracht van studenten en medewerkers.

Tijdens het locatiebezoek heeft het auditpanel at random een les bezocht (Vennootschapsbelasting 1 - semester 4.2) en met de daar aanwezige studenten gesproken.

Het oordeel van het auditpanel vastgelegd in een conceptrapport werd aan de opleiding voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 22 november 2011'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de basiskwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde standaarden voor basiskwaliteit.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1 of 3 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien ten minste twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien ten minste twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3.

BIJLAGE V Lijst geraadpleegde documenten

Lijst geraadpleegde documenten, conform richtlijn van de NVAO

- Kritische reflectie opleiding
 - Rapport van de Instellingstoets Kwaliteitszorg.
 - Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties / Schematisch programmaoverzicht.
 - Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docent(en) en studiepunten.
 - Onderwijs- en examenregeling – OER.
 - Overzicht van het ingezette personeel
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
 - differentiatie in graad uitgedrukt in % van het totaal.
 - Overzichtslijst van *alle* afstudeerwerkstukken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
 - Overzicht van de contacten met het werkveld.
 - Samenvatting en analyse recente evaluatieresultaten en relevante managementinformatie.
 - Verslagen overleg in relevante commissies / organen.
 - Documentatie over student- en docenttevredenheid.
 - Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
 - Handboeken en overig studiemateriaal.
 - Notitie Onderzoekslijn.
- Door het panel te bepalen representatieve selectie van 20 afstudeerwerkstukken van de afgelopen twee jaar met beoordelingscriteria en normering. Overzicht van de bekeken afstudeerwerkstukken op studentnummer:

Variant	Aantal	Studentnummer
Deeltijd	1	2137334
	2	2143014
	3	2121173
	4	2155757
	5	2137845
Voltijd	6	2090765
	7	2085378
	8	2112442
	9	2138222
	10	2158643
	11	2127691
	12	2099531
	13	2110025
	14	2156778
	15	2124094
	16	2124093
	17	2125489
	18	2120940
	19	2091281
	20	2136342

BIJLAGE VI Overzicht auditpanel

Samenstelling, korte functiebeschrijvingen (cv's) en onafhankelijkheidsverklaringen van voorzitter, leden en secretaris.

Samenstelling en expertise van het auditpanel laten zich als volgt weergeven²⁰:

Panelleden	Expertise - audit - kwaliteitszorg	Expertise - onderwijs	Expertise - werkveld	Expertise - vakinhoud	Expertise - internationaal	Expertise - student-zaken
R.J.M. van der Hoorn MBA voorzitter	X		X			
Drs. A.H. Kolner RA deskundige		x	X	X	X	
Mr. M.J. Wittenhorst deskundige		X	x	X	X	
D. Kaijen studentlid						X
I.M. Gies Broesterhuizen secretaris	X					

Op 6 mei 2013 heeft de NVAO goedkeuring gegeven voor de samenstelling van het panel t.b.v. de audit van de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie van Fontys Hogescholen, dossiernummer 001735.

Korte functiebeschrijvingen panelleden

1	Dhr. R.J.M. van der Hoorn MBA CMC is een van de directeurs van de Hobéon Groep en heeft binnen het hoger onderwijs ruime ervaring met audits. Daarnaast houdt hij zich onder andere bezig met financieel economische vraagstukken voor hoger onderwijsinstellingen. Dhr. Van der Hoorn heeft diverse opleidingen op het gebied van Bedrijfseconomie en Bedrijfskunde gevolgd.
2	Dhr. Drs. A.H. Kolner RA is als registeraccountant vanaf 1994 vele jaren werkzaam bij de Belastingdienst in Oost-Nederland. Van Adjunct-accountant ontwikkelde hij zich via Accountant/klantcoördinator bij het team Middelgrote Ondernemingen en Regiocoördinator Controle tot Accountant bij het team Zeer Grote Ondernemingen. Vanaf 2001 doceerde hij bij Saxion Hogeschool enkele jaren de vakken 'Formeel Belastingrecht' en 'Externe Verslaggeving' bij de hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie en Bedrijfseconomie.
3	Mevr. Mr. M.J. Wittenhorst heeft tien jaar ervaring in het hoger onderwijs. Eerst als docent en sinds 2008 als hoofddocent en opleidingscoördinator bij de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie van Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (o.a. de basisvakken belastingrecht, verdieping omzetbelasting, juridische vaardigheden en de beroepspraktijk). Daarnaast is zij sinds 2010 voorzitter van het Landelijk overleg Fiscaal Recht en Economie. Tussen 1996 en 2003 werkte zij achtereenvolgens bij Krabbe Belastingadviseurs, Kooij en Partners accountants- en belastingadvieskantoor en Brethouwer en partners accountants- en belastingadvieskantoor in Arnhem. Zij was daar betrokken bij belastingadvies en aangiften. Vanaf 2003 is ze werkzaam als zelfstandige 'Wittenhorst Belastingadvies'.
4	Dhr. Kaijen is derdejaars studentlid Fiscaal, Recht en Economie aan de Hogeschool van Rotterdam en is vanaf 2013 werkzaam bij JSKS Administratie & Fiscaal Advies. In het studiejaar 2011-2012 was hij lid van de opleidingscommissie.

Secretaris/Coördinator

Mevr. I.M. Gies Broesterhuizen	Gecertificeerd d.d. 2010
--------------------------------	--------------------------

²⁰ De grootte van het kruisje geeft enigszins de mate van deskundigheid aan (groot is meer, klein is minder).

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

R.J.M. van der Hoorn MBA

is als voorzitter gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Andre Kolner,

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Mergvelde

Datum:

2 april 2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Marieke Wittenhorst,

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Arnhem

Datum:

10 april 2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Danny Kaijen

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats: Klaaswaal

Datum: 17/3/13

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

I.M. Gies Broesterhuizen

is als secretaris gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:

Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties

Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobéon.nl

I www.hobéon.nl